

Helikon

„tél lop tavaszt hazudik”

2022 07

XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 07. (837.) SZÁM
ÁPRILIS 10.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Részlet Forgács Péter *Jelentés* tulajdonítás című kiállításából (Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központ, Budapest, *JELENTÉS* – Esterházy Marcell, Forgács Péter, Gerhes Gábor kiállítása, 2015 /2016; kurátor: Mucsi Emese). Lapszámunk 1., 3., 6., 8–13., 15–17., 19., 20. és 28. oldalát Forgács Péter tárlatának anyagával illusztráltuk.

Belefáradni a félelembe
Interjú Jenei Gyulával 4

Gömöri György
Amos Oz 6

Forgách András
A kivégzés 11

Kellerwessel Klaus versei **13**
Gothárd Krisztián prózája **15**

PAVILON 420

Codău Annamária írása
Anne Sexton verseiről **18**

STELLÁRIUM

Medencék, méterek, évek

amikor nem tévesztem el a számolást, általában kétezeret úszok ellen. ha elbizonytalanodom a távban, inkább ráteszek még egy-két fordulót. jólesik a kiszámíthatóság, kell a kitűzött cél. az órát is nézem, mert versenek az idővel is. meg a többi úszóval. már akivel lehet. vannak nálam sokkal gyorsabbak. őket figyelmen kívül hagyom.

az úszásban az a legjobb, amikor vége van, s beülök a termálba. termálba csak úszás után megyek. azért meg kell dolgozni. úszni viszont muszáj. azt mondják, egészséges, jót tesz a gerincnek, erősíti a tartóizmokat. tulajdonképpen ezért úszom. mert egyébként nem szeretek. vagy csak néha. kicsit. gimnazista voltam, amikor, mások mozgását ellesve, magamtól tanultam meg úszni. persze rosszul. nem szabályosak a mozdulataim, a légzéstechnikám borzalmas. a fejemet is végig kinn tartom a vízből.

belépni a hideg medencébe, mindig kellemetlen kicsit, mert fádom, s nem szeretek fájni. az első egy-két hossz jó, a mozgástól hamar elmúlik a didergés, még friss vagyok, de aztán monotonná válik az egész, s lehangol, hogy egy órát így kell eltöltenem. t. g., a svédországi költő írta egyik versében, hogy a víz nyolcszáz méter után kezd simogatni. elhittem. várom a nyolcszázmétereket. s talán tényleg jobb. már majdnem megvan a féltáv, s közeledik a magyar történelem: a honfoglalás.

könnyű elvéteni, hogy hányadik hossznál tartok, ezért az időben is úszom. kétezer méter, kétezer év. a pályaelválasztó kötél időszak. kalandozások kora, augsburg, ott jártam is átutazóban, de csak a temetőjére emlékszem, meg a pályaudvarra. fajszt utóda taksony, géza nemzi istvánt. a pontos évszám nincs meg, de valamikor itt, néhány karcsapás intervallumában. pannonhalma, koronázás. pár forduló, s máris ezerkétszáznegyvenegy, még kilenc méter a falig. kilenc év béla életéből. a medence mélyvízi végén vagyok, margit már nyolcéves nagylány, apácák nevelik, újabb húsz méter után halott. volt egy barátom, ha valaki megkérdezte a kocsmában az időt, karórája digitális kijelzőjére pillantva mondott egy történelmi eseményt. hat óra négykor, hogy most koronázzák napóleont, háromnegyed nyolckor, hogy jalta. hát én ennyire nem. de azért, ha ráfordulok a huszadik századra, szinte minden méternél van egy arc, néha több is. valami történés. ott van a félismerős történelem.

könnyű elvéteni, hogy hányadik hossznál tartok, ezért az időben is úszom. kétezer méter, kétezer év. a pályaelválasztó kötél időszak.

Jenei Gyula: *Medencék, méterek, évek* (vers) **2–3**.
 Karácsonyi Zsolt: *A telefon mítosza* **3**.
Belejárni a félelembe. Molnár H. Magor interjúja Jenei Gyula költővel **4–5**.
 Gömöri György: *Amos Oz* (esszé) **6**.
 Ailo Gaup: *Papírjaikkal; Míg a föld velünk együtt forog; Amint a fagy gyönyörű; Számi mitológia*. Domokos Johanna fordításai (vers) **7**.
 Simonfy József: *Elcsendesedek; Sose; Integető; Természetet* (vers) **8**.
 Lovász Krisztina: *Körfolyosó; Arról, hogy mi a jó (1.), (2.); Kényes; Sir David Attenborough szomorúsága* (próza) **9–10**.
 Forgách András: *A kivégzés* (próza) **11–12**.

Pavilon420

Kellerwessel Klaus: *Örömóda; Hódolat; 8 perc; A tél közelít, én távolodom csak; Csenge; Halra vetett part* (vers) **13–14**.
 Kovács Újszász Péter: *Szelíd hideg; Foltok; Húskonzerv után; Zóna* (vers) **14**.
 Gothárd Krisztián: *Memorandum nagyapámról* (próza) **15–16**.
 Ruxandra Novac: *Alwarda*. Száva Csanád fordításai (próza) **17**.

Stellárium

Codău Annamária: *Megmaradni* (Anne Sexton: *Élj vagy halj meg*) **18**.
 Horváth Benji: *elnyeli; a jakob-komplexus* (vers) **19**.
 Cseh Katalin: *A város; Térfigyelő kamera* (vers) **19**.
 Balázs K. Attila: *Állat* (próza) **20**.

Kinematográf

Märçütiu-Rácz Dóra: *Gyerekek, ne vegyetek drogot...* (Sam Levinson: *Eufória*) **21**.

Theátrum

Bartha Réka: *„Tóték-terápia” háborús időkre* (Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház: *Tóték*) **22**.

Kritika

Borsodi L. László: *Légszomjban szenvedő nyelv* (Jenei Gyula – Verebes György: *Légszomj; Jenei Gyula – Verebes György: Szabadulószoza*.) **25**.

Fülszöveg

Szalló Tünde: *Meztelenség – közelség* (Sajgó Szabolcs: *meztelen Isten; Zajzenék és csendvirágok* (Balázs Imre József: *Egyformázni, különbözni*) **26**.

Képregény

Vincze Ferenc, Csillag István: *A városlakó* **26**.

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *„Mert minden test csak mint a fű”* **27**.

Artefaktum

Andreea Foanene: *Időtükör a jelentéstulajdonításról* **28**.

A telefon mítosza

VERS

az utolsó száz méteren családom históriáját is elképzélhetem. huszonkettőben megszületik apám. az ezerkilencszázharmincadik méternél elemista kunhegyesen. még hét, és kereskedőtanonc lesz. a kálvin út sarkán volt a bolt, pár éve bontották le. közben a szomszéd településen világra jön anyám. apám levante, megússza a háborút, később én is a katonaságot, most meg ezeket a méterekeket. az utolsó forduló kezdete már a rákosi-korszakra esik. ötvenhat. sosem beszéltek róla otthon. gyerekkori barátom írta nemrég, az apja mesélte neki, hogy huszonharmadikán apám a községháza előtt elszavalta a talpra magyart. nem tudom, mi következett belőle. utána kéne járni. aztán pár év múlva megnősült apám, s hamarosan megszületek. egy karcsapás egy bő esztendő. cikáznak a képek, amiket egy-egy évszámhoz, illetve valamelyik életévemhez kötök: iskolák, barátok, szerelmek. vagy hogy ki halt meg, és mikor. nyolcvanhétben például apai nagyanyám. mindössze néhány nappal a házasságkötésem előtt. a rendszerváltás éveiben a számtalan albérletet szolgálati, majd hitelre vásárolt lakások váltják. apámat a cél előtt három méterre elviszi a tüdőrák. várjuk a fizetésnapokat. óvodába kísérjük a gyerekeket. nagyobbik fiunk az utolsó karcsapáskor épp iskolába megy. apám akkor már hároméves halott. hány fok lehet két méter mélyen egy koporsóban télen? vagy nyáron. néha, ritkán, ráteszek a távra még egy-két száz métert. olyankor megszülethet a legkisebb gyerekelem. a többiek már belenőttek a felnőttkorba, lassan ő is. mások meg végleg eltűnnek a szemünk elől. huszonkét méter után minden bizonytalanná válik. onnantól már nincsenek emlékek, onnantól minden kiszámíthatatlan. apám idén százéves lenne. vagyis lesz. ő már nem öregszik, csak bomlik. csontig. kétezerkétszázánál már nem fáj semmi. átmegyek a forró vizes medencébe, és a szabad ég alatt bámulom a csupasz, januári fákat, a ködszürke eget. ha kisüt a nap vagy hullani kezd a hó: az ajándék.

Forgács Marcellné
Avi Shaul Bruria és
Forgács Marcell, 1957

A telefon mitikus tárgy, különösen a vezetékes. Tá-jainkon annak okán is számított mitikusnak a múlt század nyolcvanas éveiben, mert akárcsak a személgépkocsira, hosszú évekig várhatott rá az egyszerű polgár, ha pedig valaki már rendelkezett vele, annak sem volt feltétlenül örömteli használója a beépített „mellékes rendszerek”, le-, fel- és kihallgató készülékek miatt. A *Helikon* szerkesztőségében mind a mai napig ott díszleg az egyik könyvespolc tetején az a vezetékes hívásra alkalmas készülék, amelyen a „leginkább lehallgatott” beszélgetésekre sor kerülhetett. A történelem része ez a „magaslati magányba” számúzótt, hajdan vezélyeket rejtő telefon, emlékeztető azon időkre, amikor még nem dögögt holtvágányra, nem vált Kányádi-kuplé témájává az a Vörös Villamos.

A telefont a kezdet kezdetén sokan nem nézték jó szemmel, mondván (akárcsak később a film, a rádió, a tévé, az internet esetében), hogy rossz hatással van a fennálló társadalmi rendre és a köz-erkölcsre. Egyes arisztokraták a múlt század elején felháborodva vették tudomásul, hogy akárki, bárki felhívhatja őket, anélkül, hogy előtte a komornyiknak átadná a névjegykártyáját... mint erről Friedrich Kittlernél is olvashatunk... Azóta már a köztéri telefonokat is mitikus tárgyként kezeljük. Kolozsváron itt-ott még találni belőlük, a kilencvenes években megjelent „kártyás” változatokból, de köztéri telefonkártyát, tudtom szerint, már nem kapni sehol...

Számomra, ki hajdan, a múlt század nyolcvanas éveiben gyakorta használtam pénzermét egy-egy telefonhíváshoz, akkor lépett át e szerkezet végleg a mitikus térbe, amikor látva láttam, hogy a Mátrixból való kilépéshez köztéri telefont használnak a filmvászon hősei...

Úgy hittem, ennél mitikusabb történettel már nem találkozhatok, ám a napokban kezembe akadt egy közel fél évszázada megjelent, időutazásra is alkalmas eszköz – amely a Temesváron, százhuszonöt évvel ezelőtt született Kerényi Károly, a görög mítoszok nagy hatású ismerője előtt tiszteleg (*Kerényi Károly és a humanizmus*, 1978, Bern). A kötetben szereplők már nincsenek e földi tájakon, ám vezetékes telefonszámaik ott sorakoznak a kötet végén, postacímükkel együtt.

Ki venné fel, ha sikerülne tárcsázni a számok valamelyikét? Nem próbálom meg. Jeles mítoszértelmezőket mobiltelefonról hívni most talán még nem ildomos.

Úgy hittem, ennél mitikusabb történettel már nem találkozhatok, ám a napokban kezembe akadt egy közel fél évszázada megjelent, időutazásra is alkalmas eszköz.

Belefáradni a félelembe

INTERJÚ

JENEI GYULA
KÖLTŐVEL

Fotó: Illyés Csaba

A rend kedvéért rögtön az elején rögzítsük, hogy munkaviszonyban állunk: az Esőnél te vagy a főszerkesztőm. Ezért a lapról nem is foglak kérdezni, egyezzünk meg annyiban, hogy szép csendben a magyar folyóiratok krémjébe került. Számodra különben mit jelent a magyar irodalom krémje? És mit jelentett főiskolásként? Vannak állandó kedvenceid, vagy jelentősen változtak az ízléspreferenciáid az évek során?

■ A krémhez való viszonyom változó, régen azért torkosabb voltam. Bár a nagyon zsíros-vajas krémeket gyerekkoromban sem szerettem. Olvasni olvastam én mindenfélét, Pilinszkyt, Szilágyi Domokost, Ladányi Mihályt, Farkas Árpádot, de főiskolásként a tanárok és barátok hatására inkább a népnemzeti irodalomra kezdtem figyelni. Tehát a Csoóri Sándorék vonalára. A kezdeti verseimben ez a hatás érvényesült jobban: nagyobb lélegzetű, patetikus szövegeket írtam. A nagyobb lélegzetűt nem a terjedelemre értem. Később ezzel tudatosan próbáltam leállni, és az apró történetekre, a lefokozott versbeszédre összpontosítani.

Jó utat, Jenei! Ez egy újságcikk címe a Csongrád Megyei Hírlap 1990. január 24-ei számából. Akkor jelent meg az első köteted, Polner Zoltán pedig ezzel az írással kívánt jó szelet irodalmi vitorlabontásodhoz. Az első verseidet is ő közölte a lapban, Simonyi Imre ajánlására. Hogyan jutott eszedbe pont Simonyitól ajánlást kérni? Akkor tényező volt ő az idő tájt? Ma nem igazán beszélünk róla...

■ Az akkori barátnőm barátnője Simonyinak volt a szeretője. Így találtam rá a költészetére, és akkoriban merült föl bennem, hogy szakmabelinek is megmutatnám a verseimet. Először Simonyinak, aztán Csoóri Sándornak vittem az írásaimból. Simonyi címét az egyik verséből tudtam. Elutaztam hozzá, ő elolvasta az anyagot, és még aznap beajánlott Polnernek. Akkor jelentem meg először nyomtatásban.

Rajta kívül Körmendi Lajos egyengette pályakezdedet. Róla se nagyon beszélünk. Van szerinted az őket övező csendnek valami köze ahhoz, hogy Simonyi is, Körmendi is lokálpatrióta volt?

■ Mindenképpen. Bár kérdés, hogy Körmendi mennyire egyengette a pályakezdedemet. Egy időben emberileg, családilag nagyon jó kapcsolatban voltunk. Egyszer össze is kaptunk, aztán kibékültünk. Lajos viszont mindenre azt mondta, hogy „jó az, fasza”. Aki-ben látott egy kis tehetséget, azt biztatta, ez volt a pedagógiai módszere. És nem mondom, hogy ez nem működött. Miközben persze pontosan tudta, hogy mi mennyit ér. A lokálpatriotizmusra visszatérve: Lajos tudatosan vállalta a vidéket. Eltökélten próbálta decentralizálni a „vízfejet”: könyvkiadót alapított Karcagon, írótáborokat szervezett Berekfürdőn, és így tovább. A Simonyié teljesen más történet. Ő valamikor az ötvenes években szorult ki a fővárosból.

Te egy kicsit sem bánod, hogy nem költöztél Pestre?

■ Nem igazán szeretem Pestet. Amikor hosszabb idő után fölkeveredek, mindig mellbe vág a nyüzsgés, a tömeg, és elvesztetté válok. Túlságosan vidéki vagyok Pesthez. Egyébként meg alapvetően nem vagyok egy társasági figura, tehát ha a fővárosban éltem volna, akkor sem biztos, hogy az irodalmi életbe olyan nagyon belekevertem volna magam.

Mintha ugyanaz című válogatásköteted az első három könyvedből nem sok verset közöl. Nyilván ennek okai ott keresendők, hogy második pályakezdedet a húsz évvel ezelőtt megjelent Grafít nap című kötetre datáld. Miért pont arra? Mi történt akkor?

■ Valószínűleg valamiféle felszabadulástörténet lehet az. Em-lítettem, hogy volt egy líraeszmény, amit kezdetben erőltetni próbáltam, amiről úgy gondoltam, hogy hozzám közel álló. De a korai szövegeimben talán kevésbé volt meg az a személyesség, ami most inkább jellemzi a dolgaimat. Azok általánosabb szövegek, ha úgy tetszik, közhelyes lírai cuccok voltak. Azt kellett elhinnem, hogy amit én érzek és gondolok, az mások számára is érdekes és érvényes lehet. Ennek a ráeszmélésnek az a története, hogy a kilencvenes évek vége felé, amikor apám meghalt, pszichiáternél kötöttem ki. Egy orvos barátunkat folyton szakmai kérdésekkel, vagyis a hipochondriámból következő újabb és újabb félelmeimmel zaklattam, s ő javasolta, hogy keressem meg az egyik kollégáját, akivel aztán asszociációs beszélgetéseket csinálunk, ami végeredményben belső képek felidézéséről szólt. A pszichiáter megkért, hogy ezeket a képeket rajzoljam le. De hát én nagyon nem tudok rajzolni... Kisebb huzavona után azt javasolta, hogy akkor próbáljam meg leírni őket. Végül ezt tettem, s azt vettem észre, hogy a kis írások versként szerveződnek. A pszichiáter szakmailag használta ezeket, s betette a dossziémba, én viszont utána még dolgoztam velük. Nagyjából ezek voltak a Grafít nap alapanyagai. Akkoriban történt egy jelentősebb váltás a versbeszédemben.

A Mindig más című kötetedre én úgy tekintek, mint az addigi költészeted szintézisére. Egyrészt újraírások, átemelések is találhatók benne korábbi köteteidből, másrészt a jellegzetes időkezelésének is vannak előképei, például a feltételes módban írt verseid. Az pedig, hogy már megtörtént dolgokról írsz jövő időben, végtére is azt az elbizonytalanodó beszédmódot juttatja el egyik tetőpontjára, amelyik már a pályakezdedkor is felfedezhető volt a lírádban. De még a legújabb szövegeid is gyakran operálnak azzal a retorikával, hogy előbb állítanak valamit, aztán rögtön az ellenkezőjét is megengedik. Mintha alaptulajdonságod lenne a bizonytalanság. Tanárként lehet ebből a bizonytalanságból profitálni?

■ A diákok azt várják, hogy mondd meg nekik, amit tudni kell. De hát egy csomó bizonytalanság van a világban. Amikor tudományos kategóriákat állítasz fel, amikor rendszereket csinálasz, mindig lesznek elemek, amik nem férnek bele az adott skatulyába. A bizonytalanságok ott vannak a csillagászatban, a biológiában. Sokszor egy-egy élőlényt át kell sorolni másik rendszertani csoportba, mert új szempontok merülnek fel. Hány bolygó kering a naprendszerünkben, bolygó-e a Plútó? Épp a tegnap olvastam a Taigetosz-mítoszról: szó sincs arról, hogy a spártaiak a sérült, beteg gyerekeket ledobálták volna a szakadékba. Miközben generációk sora él ebben a hitben. Így tanulta. Egyébként meg honnan tudjam, hogy amit tegnap olvastam, az az igaz? Szóval, igen. Minden igaz lehet, s az ellenkezője is. A diákok többsége viszont a megfellebbezhetetlen tudást várja el a tanártól, azt szereti. Ami bizonytalan, azt bonyolultabb meg tanulni. Meg minek is...

Sokáig dolgoztál újságíróként, most is több helyre írsz rendszeresen felkérésre jegyzetet, tárcát. Ezek gyakran provokatív írások, kapsz is értük

Jenei Gyula

1962. április 19-én született Abádszalókon. Tizennyolc éves koráig Kunhegyesen élt, ott is érettségizett. 1984-ben a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán magyar-történelem szakot végzett, majd 2006-ban a Szegedi Tudományegyetemen magyartanári diplomát szerzett. Szolnokon él, a Varga Katalin Gimnázium tanára. Az *Eső* című irodalmi lapot 1998-ban alapította, azóta főszerkesztője. Eddig tizenöt kötete jelent meg, többségében verseskötetek, köztük egy tárca- és két interjúkötettel. Legutóbbi könyvei: *Mindig más* (Tiszatáj Könyvek, 2018), *Légszomj* (Eső Könyvek, 2020), *Szabadulószo* (Eső Könyvek, 2022).

rendesen az ismerőseid egy részétől. Meglepsz a reakciójukon? Esetleg épp azért írsz ilyen szövegeket, mert szükséged van néha egy kis balhéra?

Valamikor jegyzetet írtam egy tehetségkutató verseny kapcsán: a zsűri a Jászság Népi Együttest és a Tisza Táncegyüttest hozta ki az élre, de a végső győztesről telefonos közönségszavazás döntött. A tiszások kampányolni kezdtek itt, Szolnokon, kimentek népviseletben az utcára, a piacnál táncoltak a szavazatok reményében. Arról írtam csak, hogy ez nem fair, hiszen egy kisebb település táncegyüttese kisebb szavazóréteget tud mozgósítani. Nem akartam senkit sem bántani, egyszerűen egy visszásságra próbáltam felhívni a figyelmet. Mindez a kilencvenes években történt. És képzeld, jöttek a fenyegető hívások a lakásunkra. A gyerekeink lent játszottak a téren, nekem meg csörög a telefon, bejelentkezik valaki, a nevét nem mondja, és elküld a kurva anyámba. Volt vagy négy-öt ilyen hívás. Amikor nem voltam otthon, bizonyára még több. Akkor tapasztaltam meg élesben, szenvedő félként, hogy a közvélemény furcsa jószág tud lenni. Nyilván az ismerősi körömben is vannak egy csomóan, akik másként vélekednek erről-arról, amiről éppen írok. Ők azt gondolják, én vagyok a hülye, én meg azt, hogy ők. Máshogy látjuk a világot. Ez természetes. Hogy néha annyira igaznak gondolom a véleményemet, hogy azzal már provokálok? Lehet. Ezek szerint én nem a kocsma mögé járok verekedni, hanem az online térbe.

„A díjak nem fontosak”, nyilatkozzák általában azok, akik éppen megkapták valamelyiket. Egyik tárcádban Körmendi Lajos posztumusz karcagi díszpolgárrá avatását szorgalmazod, szerintem pedig legkésőbb a *Mindig más* után neked is járt volna egy József Attila-díj. A meg nem kapott díjak vajon fontosabbak a megkapottaknál?

Sokáig nem is gondoltam, hogy valakinek eszébe jut díjat adni nekem. De igaz lehet, hogy a meg nem kapott díjak is számítanak. A díj vagy annak a hiánya visszahat a munkára is, növelheti vagy csökkentheti az önbizalmat. A díjéhség bennem először az *Esőre* vonatkozta fogalmazódott meg tizenvalahány éve. Akkor már jó ideje csináltam a lapot, de rendszeres támogatás híján nagyon nehéz volt rá előteremteni a pénzt. Arra gondoltam, nem lenne rossz, ha a kamarazenekarok és egyéb társulások mintájára a szerkesztőség is kapna valamilyen helyi kulturális díjat, mert az talán egy kissé megemelhetné a státuszát a támogatók körében. Persze a támogatást sokszor azok adják, akik a díjat is. Ami a személyes részét illeti: egy díjnak örültem különösen, a *Mozgó Világ* Nívódíjának, amit Lator Lászlótól kaptam. Nyilván van néhány olyan városi, területi díj, amit előbb-utóbb megkap az ember, mert hát valakinek minden évben oda kell ítélni. Ha elég hosszú ideig élsz, egyszerűen nem tudod elkerülni. Igen, némelyik díj fontos, vagy fontos lehet. Akár a pénz miatt is. Az egyikből például felújítottuk a lakásunkat. De az is beszédes, ha megnézed, hogy egy adott díjat kik nem kaptak még meg azok közül, akik biztosan megérdemelnék.

Egy 2014-es spanyol nyelvű kötet után most áll megjelenés előtt a *Mindig más* angol fordítása. De Dallasban már három éve is volt egy író-olvasó találkozó. Hogyan kerül egy nagykunsági költő Texasba?

Véletlenül. Egy kéttannyelvű gimnáziumban tanítok, noha nem beszélek idegen nyelven, s pár éve New Yorkból hozzánk került egy

nyelvi lektor, Diana Senechal, aki semmit nem tudott magyarul, de nagyon eltökélten nekiállt tanulni a nyelvet. Nyilván utánanézett a neten a kollégáinak, rátalált a verseimre, és elkezdte őket fordítani. Diana rendszeres meghívottja, előadója Dallasban az úgynevezett Humán Intézetnek, és amikor már jó néhány versemet lefordította, megjelentette amerikai lapokban, az az ötlete támadt, hogy tartsunk ott író-olvasó találkozót, s meghívott a feleségemmel együtt. Nagy élmény volt: olvastam a verseimet, tolmács segítségével beszélgettem az ottaniakkal. És hát a kultúrsokk. Én például akkor ültem először repülőgépen. A spanyol kötet után Ferdinandy György rendszeresen hívott bennünket, hogy menjünk Floridába könyvbemutatóra, de félttem, félek a repüléstől. Meg hát Ferdinandy is többször mesélt már a kertjük végében tanyázó csúszómászókról, alligátorokról. Azért van némi lelkiismeret-furdalásom, hogy hozzá nem mentünk, Dallasba viszont igen. Utóbbi nem rajtam múlt, a feleségem erőltette.

A carPEDIgnem nevű együttes több versedet is megzenésítette, nyilván passzolsz az ízlésükbe. Ők is a tiedbe? Egyáltalán milyenfajta zenét szeretsz? Sokan írnak zenére. Ez nálad is így van?

Az együttes vezetőjét, Karap Zolit régről ismerem. Diákom volt, az apja nagyon kedves tanárom, az apám pedig a nagyapjával barátokozott. Szóval, hosszú történet. Pár éve valami évfordulós ünnepség volt a kunhegyesi gimnáziumban, ott végeztünk mind a ketten, és a zsúfolt tornateremben Zoli az apjával, aki szintén gitározott, elénekelte a *Milyen lesz* című halálversemet, aminek a vége úgy hangzik, hogy „szaros pelenkában / nagydolog”. Zoli aztán mesélte, hogy el is röstellte magát, mert voltak ott öreg tanárok, akik, ugye, lassan akár érintettek is lehetnek a dologban. A carPEDIgnem később sok Dienes Eszter-verseket megzenésített, tőlem is néhányat, meg másoktól persze. Nagyon szeretem a zenéjüket, egyáltalán a zenét is. Egyébként én az vagyok, akire mindig rászóltak, hogy „ne énekelj”. Az anyám, a feleségem, a gyerekeim, mindenki. Ennek ellenére szívesen hallgatok ezt-azt, de nem vagyok túl tájékozott zenei téren, naprakész meg főleg nem. Néhány együttes megragadt bennem, s inkább azokat hallgatom újra. Gyakran megy valami akkor is, amikor dolgozok. Egy időben komolyzenét hallgattam, mostanában inkább bluest és jazzt. Az a lényeg, hogy instrumentális legyen. Mondjuk, amiben nem magyarul énekelnek, azt már instrumentálisnak tekintem.

Legújabb könyved, a frissen megjelent *Szabadulószo* a járvány alatt írt jegyzetverseidet tartalmazza, naplószerű kronológiában. A versekben sem titkolod, hogy hipochonder vagy, a szó maga is ötször szerepel a kötetben. És hát a viselkedésminta: örülsz, hogy nem kell kezdet fogni, mert eddig is irtóztál tőle, ahogy a mások leheletétől is, és így tovább. Innen nézve a járványügyi intézkedések elvileg felszabadítóan hathattak rád. Oldotta a hipochondria okozta szorongásodat, hogy mindenki szorongott?

Nem tudom... A félelmemet ez valószínűleg nem oldja. Mert mitől félünk? Talán nem is a haláltól, inkább az oda vezető úttól, a meghalástól mint folyamattól. Az pedig nem kollektív élmény. Hogy milyen lesz az a félóra, az a pár nap vagy hónap. Esetleg évek. Azt nem tudjuk előre. Másrészt viszont mindenbe bele lehet fáradni. A hipochondriába is. A maszkviselésbe, a kézfogások utáni kézmosásba. A félelemben is belefáradunk. Egy idő után megszokja az ember, és tompulnak az érzései. Főleg, hogy közben öregszik is.

Mindjárt hatvanéves leszel.

Ha megérem...

Nyilván. Az esélyeid mindenesetre jönnek tűnnek: a kötet tördelése után bár elkaptad a koronavírust, de a betegség lefolyása nem volt súlyos. Lesz folytatása a jegyzetverseknek, immár a megbetegedés tapasztalatával?

Nem lesz. A gyanúm szerint már másodszor voltam covidos, a betegségleírás mint olyan mégis hiányzik a kötetből. Először tavalyelőtt ősszel kaphattam el a vírust, de azt még ennél is enyhébben megúsztam, ha tényleg az volt. Most igazoltan voltam fertőzött, de olyan könnyen túlestem rajta, hogy abból kár lenne újabb feljegyzéseket írni. Három oltás után szinte csak egy két-háromórás, tompa, félálomban átélt lázzal és rosszullettel letudtam. Persze a szorongás még így sem múlt el, hiszen ott vannak a lehetséges poszt-Covid-tünetek. Ezért most orvosi tanácsra pár hétig nem sportolok. Bár a mozgás szükséges lenne, mert ha kimarad, akkor jön a többi nyavalya.

MOLNÁR H. MAGOR

1986, Marosvásárhely. Szegeden él.

Amos Oz

Talán a huszadik század legismertebb izraeli írója volt a Klausner néven született Amos Oz. Ő már szabranak (bennszülött izraeli – szerk.) született 1939-ben, bár apja még lengyel–litván bevándorló volt, anyja pedig közép-európai kultúrán nevelkedett és Izraelben boldogtalan asszony, aki öngyilkossággal fejezte be életét. A fiatal író által választott Oz név jelentése 'erő' és 'bátor' – ez a két tulajdonság mindvégig jellemezte Amos pályáját. Fiatalon Jeruzsálemből egy Hulda nevű kibucba költözött, amelyet először csak azért hagyott el rövid időre, hogy az egyik izraeli–arab háborúban a Nahal brigádban szolgáljon – később, miután megnősült, és fiának száraz levegőre volt szüksége, 1986-ban a Negev sivatag egyik városkájába, Aradra költözött, de emellett hosszú éveken át héber irodalmat is tanított a beersebai Ben Gurion Egyetemen. 2014-ben költözött át Tel-Avivba, és ott is hunyt el négy évvel később, hetvenkilenc évesen. A bibliográfusok mintegy negyven könyvét tartják számon, ezek közül tizennégy regény.

Bár én csak négy Amos Oz-művet olvastam, de közülük az egyik, meglehetősen legjobb könyvei közé tartozik. Arról az önéletrajzról van szó, amelynek angol címe *A Tale of Love and Darkness* volt, de magyarra az eredeti cím hangulatához közelebb álló *Szerelemről, sötétségről* címen fordították 2006-ban. Ebben Oz színesen, érdekfeszítő részletekkel számol be jeruzsálemi gyermekkoráról, könyvtáros apja elvárásairól és csalódásairól, anyja depressziójáról – nekem különösen az a mulatságos rész tetszett, ahol leírja, egy gyúléson szerzett élmény hatására miért nem szavazott soha később a nagybátyja által kedvelt Menachem Begin Likud nevű nacionalista pártjára. Aki ismeri a mai Izraelt, tudja, mennyi bátorság kellett ahhoz, hogy valaki megmaradjon nyitott, „mérsékelt cionistának”, szüntelen fölémelve szavát a zsidó állam önkényes intézkedései, illetve a túlzott önbizalom ellen, ami Izraelt két arabelles győztes háború után

jellemezte. Ideillik Oz egy gyakran idézett mondása: „Izraelt szeretem, de nem nagyon kedvelem”. Nem kevés merészség kellett ahhoz, hogy valaki a zsidó államban már a múlt század nyolcvanas éveiben leírja jól meggondolt különvéleményét: „Az én szememben a nacionalizmus az emberiség átka”, több alkalommal kiálljon az úgynevezett „kétállamos”, egyedül észszerű megoldás mellett, sőt: 2011-ben elküldje fent említett, dedikált önéletrajzát az életfogytiglani börtönre ítélt Marwan Barghouti nevű palesztin politikusnak, aki e sorok írója szerint is az egyetlen ember, aki (ha külön kegyelemmel egyszer kiszabadul) talán tartós békét tudna teremteni Izrael és a két részből álló palesztin terület között. Ebből a szempontból Oz hasonlít Daniel Barenboimhoz, aki évtizedek óta sikeresen irányítja fiatal izraeli–palesztin zenészekből álló zenekarát.

Ozzal én csak egyszer találkoztam Cambridge-ben. Ez röviddel azután történt, hogy a múlt század hetvenes éveinek elején segítettém angol fordítójának, a jávorpálos bajszú Nicholas de Lange-nak az Oz egyik regényében (líraian hangzó angol címe: *Touch the Water, Touch the Wind*) felbukkanó pár lengyel mondat fordításában. Hármasban vacsoráztunk de Lange-nál, s bár akkori beszélgetésünkben alig maradt meg bennem valami, csak arra emlékszem, hogy a nálam pár évvel fiatalabb izraeli író, akinek alapnyelve a modern héber, milyen jól beszélt angolul, meg arra, hogy milyen rokoszenvesnek találtam a jó arcú, mosolygós, barátságos Ozt. Aki modorában inkább közép-európainak tűnt, mint egy fiatal, sikeres közel-keleti állam sztárirójának és alkalmi szociológus-politológusának.

És akinek utolsó regénye, a *Júdás*, a Biblia elátkozott Júdásával szemben jelent be különvéleményt, de valójában az izraeli állam talán legfontosabb kérdését teszi fel: több vad intifáda és többrendbeli erőszakos telepes-térfoglalás után nemzetárulás-e, ha egy izraeli író meg akarja érteni és értetni olvasóival a másik oldal érveit és elképzeléseit a palesztin–izraeli együttélésről? Mennyire különböznek és mennyire vannak egymásra utalva a zsidók és arabok a mai Izraelben? A *Júdás* hangulata nosztalgikus, nem mondható optimistának, Oz jól érzékelteti, mennyire magányos a századfordulón az arabul értő izraeli tudós, aki szeretné áthidalni az ellentétet, ami 75 éve, a zsidó állam megalapítása óta fönáll a viszonylag kis területen együtt élő két népcsoport között. A *Júdás* egyik üzenete szerintem az, hogy minden propaganda ellenére nem lehet igazán gyűlölni azt a népet, amelyiknek kultúráját és hagyományait megismertük és megértettük. Ez a regény csak 2016-ban jelent meg, de Amos Oz már 2005-ben Goethe-díjat, 2013-ban Franz Kafka-díjat kapott, és közben, 2010-ben a tavaszi könyvfesztiválon Budapest Nagydíjjal is jutalmazták életművét. Könyveit csak angolul olvastam, de utólag nagyon sajnálom, hogy amikor Budapesten járt, nem szoríthatam kezét újra ezzel a Közel-Keleten élő, de lélekben nagyon európai, okos és bátor íróval.

Modorában inkább közép-európainak tűnt, mint egy fiatal, sikeres közel-keleti állam sztárirójának és alkalmi szociológus-politológusának.

Papírjaikkal

Báhpáriuguin

Nem értettük a nyelvüket. De a norvég parlament meghozta a döntéseket – és ők jobban tudták. Jöttek a papírokkal. Mi aláírtuk. Ők aláírták. És a gépek elkezdtek zabálni. A vízierőmű építése alatt ezer rénszarvas tűnt el. Mindenét elveszítette az egyik számi család. Vasat találtak a hegyekben. A norvég parlament úgy döntött, hogy ki kell bányászni. Jöttek a papírokkal. Néhányunk aláírta. Én nem. Ők nekiláttak. A bányászás elriasztotta a rénünöket. A tolvajok meggazdagodtak. Elszegényedett egy másik számi család. Magamra hagytak idegen hegyek között. Rénszarvasaim tévelyegtek. Am én jó voltam a lasszózásban. Szent sziklám óvott engem, és a rénekkel jó szerencsém volt. Megint jöttek a papírjaikkal. A norvég parlament úgy döntött, hogy katonai lőteret épít. Egyszer annyi rénem volt, mint amennyi bogyó a tundrán. Mostanra már csak néhány maradt. Gyerekeim rég távoztak. Nem tudom, merre és hogyan élnek. Van egy kis kulipintyóm, egy fészerelem, egy viselt bőrkabátom és egy fogatlan kutyám. Amikor megnősültem, ezüstövem ezer koronába került. Még egy gomb megvan belőle. Nemsokára megint jönnek a papírjaikkal.

Míg a föld velünk együtt forog

Joradeamen

remélem,
mi ketten egyszer
még találkozunk
valami szép napfényes napon
csendben elüldögélünk
egy darabig
én rád nézek
te meg rám
majd egymásba kapaszkodunk
míg a föld velünk együtt
forog, úgy
mintha mi sem történt
volna

kettőnk között

**Alakjuk lágy és hullámzó,
nem mint a kemény kristályvilág
pengevonalai.**

Számi családban született 1944-ben, norvég nevelőszülőknél nőtt fel. 1964-ben Oslóban kezdett tanulni, miközben újságíróként dolgozott. 1980-ban a Beaivváš Számi Nemzeti Színház egyik alapítója, és Knut Valléval együtt írta a társulat számára az első számi darabokat. Számos színdarabot, verset, novellát és regényt írt, amelyek közül néhányat lefordítottak franciára, angolra és németre. 1982-ben jelent meg első kötete, a *Joiken og kniven* (A Joik és a kés), amely költői elmélkedés a számi természethez való viszonyáról. Kiemelkedőek saját beavatásáról is szóló regényei. 2014-ben hunyt el.

Amint a fagy gyönyörű

Dego buolalaš leas čáppat

A fák csúcsának fénydala
a mi világunkhoz tartozik,
és nem a kristályok csendvilágához.
Ott is vannak fák, de hangtalanok.
A földről felszállnak oda a színek,
Mint a meleg lényeknek való ajándék.
Nem olyan, mint a hideg kristályvilág
távoli szivárványai.
A fák csúcsait szél formázza.
Alakjuk lágy és hullámzó,
nem mint a kemény kristályvilág
pengevonalai.
Kristályok után kerestem.
A szivárvány és a gyötrődés magukba szippantott.
Furcsán gyönyörű volt minden,
Amint a fagy gyönyörű és halott.

Számi mitológia

Mytologiijá

Röviden virágzott a nyár.
Most nedvesen és sötéten hömpölyög az éj
a Napmező felett.
Ősz üvölt a fák között,
a völgyeket fekete
és súlyos árnyak töltik fel.
A gyökerekből dermesztő erő
árad, és ellenünk fordul,
mint egy hatalmas bosszúálló ördög.
Ilyen a mi mitológiánk,
halállal szövetkezünk.

DOMOKOS JOHANNA fordításai
1970, Szováta. Budapesten él.

Elcsendesedek

Torkolatuknál a nagy vizek
Elcsendesedek elmenőben napjaim
Mint a még meleg kövek
A kialudt tábortűz körül
Szomorú vagyok anélkül
Hogy valami olyasmi történne
Az utakat használtam
Bakancsomba fűzőnek
Pihenni magamhoz térek be
Ugyanaz a szoba párna ágy
Öröm semmi indulok tovább
Ereszkedem a tomboló léth vizén
Egyre közelebb sorsom
Könyörtelen kinyilatkoztatásához
Ha azt mondják mehetek
Ugyan hová mennék mihez fognék
Mit csinálnék nélküle már úgy
Megkedveltem az életet
Évszakokat öleléseket
Illatokat színeket

Integetők

Az év leghidegebb
Éjszakája ez
Integetők arca
Arcomnál hidegebb
Kínlódom székrekedéses
A lét szorult belém
Vetném magam az idő
Elé mint robogó
Vonat alá
Mikor kialszik az emlékezés
Az nem olyan sötétség
Ahol álmodni lehet
Tükröt tokba teszem
Mint egy hegedűt
Fűszál amivel a fényre
Írtam kifogyott a zöldje
Szívembe nyúlok
Öreg fa kérgébe
Iszonyú hidegséget érzek
Rántom kezem vissza
Amit markolok az az
Élet hordaléka

Természetet

Egy barackmagot dugok
A jobb hónom alá
Egy kökénymagot dugok
A bal hónom alá
Meggymagot a
Bal fülembe
Mogyorómagot a
Jobb fülembe
És így tovább diót almát
Barackot körtét
Magamba ültetem a természetet
Vagyis a kertet
Így soha se ki-
Mindig csak
Bemegyek
Kényelmesen elhelyezkedek
És hallgatom a madarakat
Tücsköket

Sose

Förtelmes arra ébredtem
Nem találtam magam az életben
Lelőtt madár lábamnál
Árnyéka fönt az égen
Magamba fáradtam
Hintalovam fűrészporthoz abrakol
Hintalovammal utcákat húzatok
Hintalovam befogom a hold alá
Ahogy halból a szálkát
Huzigálom nyelvemből a szavakat
Keresem mely megmondaná
Mi ez az örökös nyugtalanság
Mint amikor ugyanabban az órában
Kaptam egy jó nőt és egy jó könyvet
Azon a reggelen virágok gennyedtek
Ki a földből miért nincs ma
Senkinek se kedve feszülten
Érzéketlenül ülnek ülnek
Mit remélnék a számoktól a mítoszoktól
Búcsúzástól érkezéstől
Kezdetektől végektől
Kérdésektől feleletektől
Felejtéstől emlékezéstől
Betűtől nyelvtől
Telihold egész éjjel el se mozdult
Égi társam összezárt szájából
Kilóg egy véres szó
Csöndembe markoló
Elkiáltom magam
Várom visszhangja nincs
Megrémültem sose ragaszkodtam
Úgy az élethez mint az utolsó percben

Iszonyú hidegséget érzek
Rántom kezem vissza
Amit markolok az az
Élet hordaléka

Forgács Marcell, 1977

Körfolyosó

Itt sosem vagyok egyedül. Hisz körfolyosó és szeretsz dohányozni, és pont szemben, amikor én is szeretnék. Van, amikor kinyitom az ajtót, de már késő visszabújni, így állunk bambán egymásra nézve és az időjárásról meg a szomszédokról a harmadikon, akinek két kutyája, néha nem bírják ki a kapuig, de úgymint mindegy, mert az utca is tele piszokkal, más kutyák is, más utcákban, az egész város egy balettlépés.

Elköszönsz, én feladom a számlákat a postán, és amikor lekaparom helyetted a sorsjegyet, örülsz egy kis aprónak, amiből meghívod a haverokat egy sörre. Szólok, hogy ott felejtetted a nyüszítétedet az izzadt párnahuzaton, amit aztán kimosok, és a napon szárított hülye kis bókjaidat utánad hajítom, a titkárnődnek talán még jó lesz. Alacsonyan szállnak a levegőbe feldobott, kerengő der-vis-tészták a sarki pizzériában, ahová meghívod őt, raszta csávók üzemeltetik, ettől talán te is fiatalabbnak tűnsz.

Délután végre labdázunk a játszótéren, te kiszúrod egy kövel a labdát, és a levegőt a szoknyám alá fújod, én sikítok, futok magam elöl, felszaladok a körfolyosón, beárullak és kérek egy új labdát az anyádtól, hogy holnap is mehessünk játszani.

Holnap feladod a számlákat, nyüszítek, bókolsz, meghívsz egy pizzára, olcsó kis hely, de a lakásod közelében van, nem figyelsz, de már nem tudom visszacsukni az ajtót, és rá kell gyűjtanom, az időjárás legalább biztos menedék.

Arról, hogy mi a jó (1.)

A kisföldalattira várni vasárnap este, téled hazafelé. Aztán versé válni hétfőn reggel és kifésülni hajamból a metaforákat. Kedden egy tökéletes röpte előtt kimerevíteni a pillanatot, a mozdulat ívében magamba szívni a salak szagát, ujjongva mesélni neked, hogy bár kikaptam, de enyém volt a legszebb pont. Szerdán az izzadó vilamos, hogy mindjárt leszálok, időt hagyni magamnak, hogy gyalog is beérjelek, mozivászom a délután. Csütörtökön a bizonyosság, akár az antracit.

Pénteken a reggel, hogy már este lesz nemsokára, és újra a kisföldalatti rángatózó zakatolásával rohanni hozzád, és aztán várni a vasárnap estét, aztán vers, salak, izzadó aszfalt és antracit, aztán még vagy százötvenötször pontosan ugyanígy, eltávolodni és újra megérkezni, akár a végtelen tengerek.

Arról, hogy mi a jó (2.)

Játékban csalni, hadd nyerjen az a gyerek, de aztán kajánul mégsem hagyni.

Kikiáltani a vécéről, hogy elfogyott a papír, várni, míg beadod. Álmodni veled, aztán felébredni, hogy ott vagy.

Egyedül beülni a moziba, és ott nevetni, ahol mások nem. A sötétben megsejteni, hogy ki néz rosszalóan. Gyorsan elmenekülni, ha felkapcsolják a lámpát, vagy inkább megvárni, hogy megnézhesenek.

A villamoson idegenek szemébe nézni. Elfeledettnek lenni egy délután.

A csipkefüggönyt félrehúzni, szemérmes tájban havazást nézni. Aztán az esőt, ahogy madarak keresnek menedéket. Elindulni, megérkezni oda, ahol madarak keresnek menedéket. Kibontani a téli-szalamis zsemlét, ahogy megindul a vonat. A főtt tojásba beleharapni, ugyanott.

Hajnalban felriadni, majd visszaaludni. A körfolyosóra kiállni és félni a szürkületi denevérektől, mert kell még egy cigi. Közben észrevenni a nemzetközi úrállomást, amint éppen a kihasított

Halász Péter, Dohány utcai lakásszínház, 1973

udvarnyi ég felett, integetni a semmibe. Ebben a pillanatban barát-tól üzenetet kapni, hogy gyereke lesz, lehet majd játszani vele, hadd nyerjen az a gyerek, de most igazán hagynád.

Kényes

A hajléktalan nem jön veled szembe az utcán, mert te mész el mellette, láthatatlan, mert nem nézel rá. A hajléktalan bűdös, és egy fosztóképző van a kabátjára varrva, ha mégsem ismernéd fel benne az otthonalant, aki benned is él, mindannyiunkban, fogalmazod a céges érzékenyítő tréningen, mert az önkéntes napon sajnos nem tudsz részt venni. Az érzés legalább egyszer elkapott kamaszként, aztán ifjú szerelmesként kerested az otthonérzést a másik hajának illatában, lakáskassza, hitelek, túlóra, másodállás egy csecsemővel, aztán kettővel a válladon próbáltad felhúzni fejedet fölé a tetőt, hogy legyen fedél, és még mindig nem érezted, hogy otthonra lettél, arra az életkörülményre, amely biztonságos és megfelelő minőségű, mert már nem ültök egy asztalnál, új barátai vannak, elkezdett önmegvalósítani, végül elviszi a sampont is, amelybe időnként beleszagoltál, ha vágtyál a hajának illatára. ▶ 10.

► 9. A hajléktalan rettenetesen bűdös, amikor elmész mellette, egyszer azért a szemébe nézel és dobsz egy százast is, miközben a saját félelmed koppan vissza és pörög a kalapjában, a fedjében, hogy nehogy egyszer ilyen szagod legyen, szorgosan sietsz hát a munkába, elvonszolod mellőle a gyerekedet, mert a hajléktalant nem lehet kikerülni, mindig ott van százalékosan a lakosság arányaihoz képest, ezt válaszolnád, ha a gyerek kényelmetlen kérdéseket tenne fel, de szerencsére még álmos. Hiszen vannak nappali melegedők és éjjeli menedékhelyek, átmeneti szállások, nyugtatód meg, hogy mi is csak átutazók vagyunk, amikor egyszer mégis rákérdez iskolába menet, igen, csak felnőttek lehetnek hajléktalannak, de ott van a népkonyha, a rehabilitációs intézmények, nem beszélve a krízisvonalról, ugye. Vannak híres hajléktalannak is, például egyszer Sylvester Stallone pár hétig az volt az egyik filmjében, Misi-ke, nem, nem öltözhetsz hajléktalannak a farsangon! A fedélnélküliség kicsit pontatlanabb kifejezés, hiszen egy ponyva is lehet fedél, egy kartondarab, a *Fedél nélkül* újság is kihajtogatható éppen annyira, hogy ne ázzon meg az illető, vagy éppenséggel a buszmegálló plexitetője alatt is meg lehet húzódni. A szabálysértést úgy lehet megúszni közterületen, ha várakozást színlel az illető, de fontos, hogy azért váltogassa a megállókat, nehogy gyanús legyen: egyetlen buszra várok, de soha nem szállok fel.

Sir David Attenborough szomorúsága

Eltapostam egy ázsiai márványpoloskát (*Halyomorpha halys*), a címeres poloskák családjából. Mindenki óvott ettől, mert bűdös, de ha rajtam múlna, akkor végleg kiirtanám őket, és gondolkodás nélkül csökkenteném a biodiverzitást. A fajok kipusztulása pedig direkt hatással van a globális felmelegedésre, ami egyenes út az ökológiai katasztrófához, nos, ezzel a tudattal kellene tovább élnem, ameddig lehet. De ezek a félfedelesszárnyúak egészen a nyolcadik emeletig is fel tudnak repülni, és alattomosan megbújnak az erkélyre kitett kempingasztal üreges alumínium lábacskaiban. Az asztal hanyagul lefűrészelt végén mennek be, ahol nem ízesül rendszeren a láb a laphoz, hiszen szocialista tömegtermék. Ilyen asztalok tömegével tűnnek fel családi albumokban, cakkos szélű fényképeken:

boldog nyaralások a Lada, Zsiguli gépjárművek árnyékában, azt a pillanatot megőrizve az örökkévalóságnak, amikor anyáink nevetéséges fürdőruhában elnyomják a direkt otthonról elcipelt hamutálban a cigarettáikat. Némi szomorúságot is érezhetnék ilyenkor, amikor sercegve ropogtatom szét bűdös kis testüket. Van, hogy komolyan üldözni kell egy-egy példányt, mert rendkívül cselesek, mint valami csúcstechnológiával kifejlesztett drónhadserg, amit az emberek bosszantására tervezett egy megkeseredett kibernetikus, aki egy északi fekvésű dolgozószobából irányítja a lakótelepre őket, boldogtalan vagy éppen csak közhelyes gyerekkora miatt.

Sir David Attenborough láthatóan nem boldog, pedig hangyász-süfnajt neveztek el róla, és lovaggá ütötte őt az angol királynő – akinek boldogtalansága körülményeit szintén érdemes lenne vizsgálni. Még az sem boldogítja különösebben a Sirt, hogy egymillióan kezdi el követni az Instán aznap, amikor 93 évesen úgy dönt, hogy influenszer lesz, túlszárnyalva ezzel Jennifer Aniston rekordját, aki viszont emiatt tényleg boldogtalan.

Sir David Attenborough, napjaink kedvenc természettudósa annyira szomorú, hogy felszólal a Világgazdasági Fórumon Davosban, szirtekről lezuhanó, egymást lökdöső, véres fókákról vetít filmet az ENSZ Klímakonferenciáján, annyira, hogy már én is kezdem rosszul érezni magam a poloskák miatt, de azért csak szétzúzok egyet óvatosan az újrahasznosított papírból készült zsebkendőmben, melyet aztán gondosan kidobok a szelektív szemetesláda papír feliratú rekeszébe, bár a vér miatt nem biztos, hogy oda kellett volna. A poloskák vére is piros.

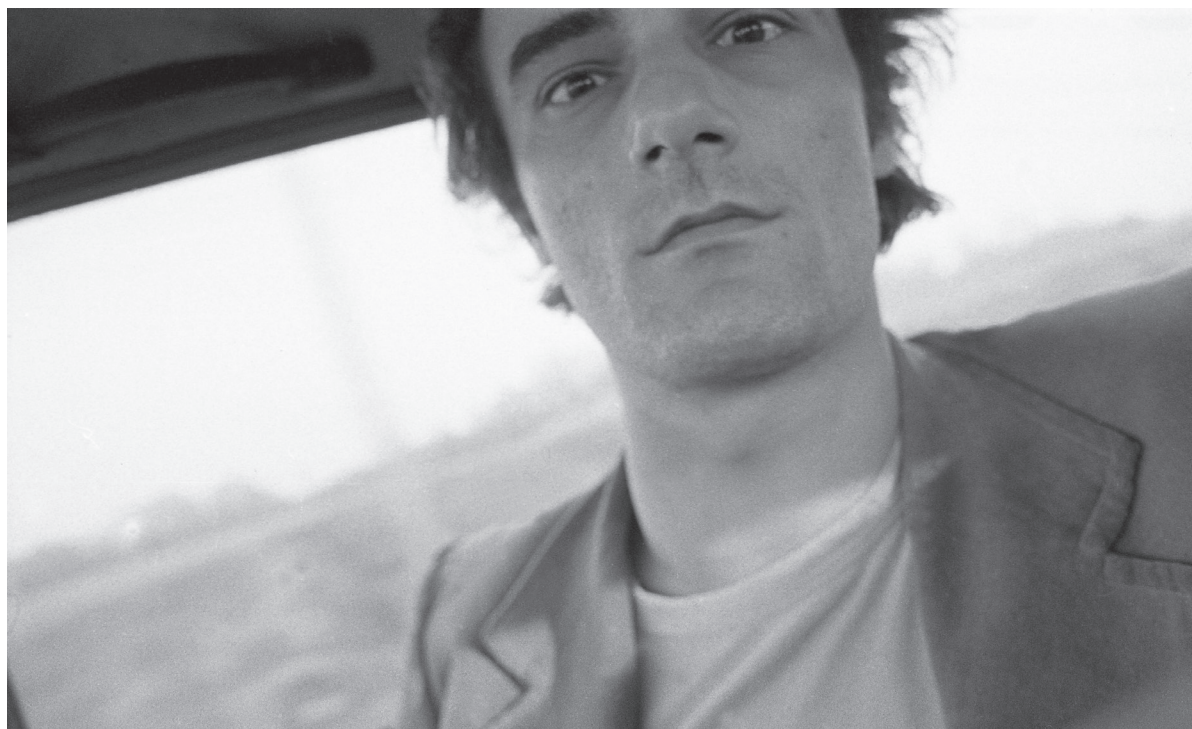
Teljesen leromboltuk a világot – mondja bolygónk krónikása a filmben. Közben megy a számláló: éveink, a Föld lakossága, a szén-monoxid-kibocsátás és a még érintetlen erdőterületek százalécai mérnek csapást a nézőre. Halljuk is a számlálót, akár a pénztárgép csörgését a *Kockázat* című műsor főcímenéjében, ami valójában egy Pink Floyd-nóta, hogy pontos legyek, mint a Sir jóslata.

Nem csak tönkretettük, teljesen leromboltuk a világot – mondja egyszerűen, és közben szomorúan néz a kamerába, aztán lehajtott fejjel hallgat 47:17-től egészen 48:50-ig. Nem, ezt a hallgatást nem lehet megrendezni vagy eljátszani. Mintha engem nézne áttetsző, kék szemével, akkor is, amikor lehajtja a fejét. Talán hályogos már a szeme, nem bírja az erősen világító lámpákat. Kínosan kezdem érezni magam, mert nem akarom, mégis könnyezek, akár egy nevének parancsára engedelmeskedő pálma (*Monstera deliciosa*).

Az emberek eltaposták a világot – mondja. Kicsit megkönnyebülök, hogy én csak egy-egy poloskát, néha talán hangyát is, de ez utóbbit véletlenül.

Aztán hirtelen rám tör a székelyen, átérzem az orángután magányát Borneó szigetén, ahogy a nagy erdőirtás után megmaradt csupasz fa legtetetjén lengedezik, vagy inkább én vagyok a fa, aminek megmaradt még néhány levele, de sem árnyékot, sem táplálékot nem tud már nyújtani, a reménytelenség katedrálisa.

És akkor meglátom a szoba sarkában az alattomosan cirkáló poloskát.

Bódy Gábor, 1977

A kivégzés

(részlet a Zehu című készülő regényből)

Az MTI londoni tudósítója idegesen várakozott a vezérigazgató dolgozószobájának előterében. Már valamennyit enyhült a hőség, a sarkig kitért ablakon beáradó délutáni fuvallat meglebegtette az erős napfény miatt behúzott függönyöket. A titkárnő szorgalmasan gépelt, időnként ránézett a tudósítóra, azzal a különös, jól begyakorolt pillantással, amelyben a leghalványabb érdeklődés szikrája sem villant. Aztán visszatért a gépeléshez. Rozsda Róbert arcán veritékcseppek csurogtak végig. A titkárnőnek mondható bókokon törte a fejét, amelyek közül végül egyik sem akart kicsusszanni a száján, pedig ő bókokban nem ismert tréfát. Mint az igazán kövér embereknél megfigyelhető, állandóan valami joviális mosoly ült az arcán, gyakran akkor is, amikor nem tudott róla, és olyan ember benyomását keltette, mint aki, már fölösleges kilói okán is, amelyek életszeretétet voltak hivatva igazolni, majd kicsattan a boldogságtól. Rozsda vicces ember hírében állt, és ez nem is volt annyira téves, habár most inkább tűnt aggodalmasnak, mint felszabadultnak, amúgy sem egyszerűen kövér volt, hanem már-már a testi létezés határait feszegető módon volt az, ám megjelenése ennek ellenére meglepő módon arányos maradt. A kövérsége olyan tulajdonsága volt, amivel olykor felvette a harcot, valójában már régen beletörődött, és öntudatlanul is megpróbált belőle előnyt kovácsolni: csecsemőszerű külseje, vidám ábrázata, kopasz feje, formás és izmos lábai, masszív pocakja, valamint állandóan ontott, könnyed szójátékai, bizonyos hölgyekre, patyolatban, közértben, villamoson, továbbá a legkülönbözőbb újságok és könyvkiadók szerkesztőségeiben ellenállhatatlanul hatott. Ez a titkárnő azonban más kategória volt. Vagy tudott valamit. A titkárnők mindent tudnak.

Amikor fél órával korábban, félórás késéssel Rozsda bekopogott a parányi előszobába, a titkárnő úgy nézett rá, olyan feldúlt arckifejezéssel, mint akit valami nagyon fontosban zavartak meg, és parancsoló mozdulattal némán az egyik székre mutatott.

– Vannak nála – vetette oda éppen csak kinyíló ajkai közül, ha ugyan Rozsda jól értette, de úgy döntött, nem feszegeti ezt a kérdést, hanem beletörődik abba, hogy várakoznia kell.

1962 nyarának ezen a tikkasztóan meleg napján az MTI kiküldött londoni tudósítója meglehetősen ideges volt, de nem csupán az indulás előtt, az utolsó percben kapott furcsa telefonhívás miatt, amittől kisebb pánikrohamot kapott, és nem is kis részben éppen emiatt késett ennyit erről a létfontosságú találkozóról, ez több mint bűn volt, hiba, olyan hiba, amit egy magára valamit is adó titkárnő ritkán szokott megbocsátani. Rozsda sármja ebben az előszobában

egyáltalán nem működött. Kocsija nem volt, taxit nem kapott, rohanat felfelé a lépcsősoron a Naphegy meredek oldalán, és mire súlyosan zihálva a Fém utcába érkezett, lassítva remegő lábú léptein, már patakokban ömlött róla a veríték.

Valaki megelőzött, gondolta kétségbeesetten.

Harminc, ólomlábakon járó perc telt el így.

A titkárnő most megnyomta az asztalán álló mikrofon gombját, és halkan csak annyit mondott: – Itt van.

Még a nevemet sem hajlandó kiejteni.

Kisvártatva nyílt az ajtó, és Rozsda döbbenetére Barcs Sándor, az MTI vezérigazgatója egyedül lépett ki rajta, nyílt, barátságos mosollyal ment oda Rozsdához, kezét nyújtott neki, és udvarias, ám határozott mozdulattal betessékelte a szobájába. Szándékosan megvárakoztatott, gondolta Rozsda. Nyilván mondani akar ezzel valamit. De mit? Nem volt idő a morfondírozásra, a higgadt és szívélyes fogadtatás, amelyben részesítették, lehetetlenné tett bármilyen pikírt vagy sanda célzást, a frusztráció kifejezésének leghalványabb jelét is. Holott Rozsda tele volt panasszal. Ezt a panaszmonológot mormolta magában hetek, sőt, hónapok óta, minden szavát, minden betűjét kívülről tudta.

Barcs a sok szürke, unalmas és korlátolt funkcionárius között kétségtelenül üdítő kivételnek számított, egy igazi gentleman, sportos alkat, halk szavú és higgadt; két sűrű, egyenes szemöldöke határozottságot kölcsönzött az arcának: ugyanazzal a tartással mondta el beszédeit a pusztá díszletként működő parlamentben, ugyanazzal a tartással ülte végig a Rajk-pert is, mint Rákosi által személyesen felkért népi ülnök, tudván, miféle aljas színjátékban vesz részt, életosztóné hallgatva, és ugyanebben a higgadt, kiegyensúlyozott és profeszszionális stílusban intézte a magyar labdarúgás ügyét, mint született diplomata. A 6:3, már ha a focistáktól eltekintünk, szinte kizárólag az ő érdeme volt. A kopaszsága szinte föl sem tűnt arisztokratikus külsője miatt. Ha Angliában él, bizonyos, hogy minden évben az angol felső osztállyal együtt ott ül az Epsom Derbyn, nagy tétékben játszik, és az arcáról nem lehet leolvasni semmit.

Hellyel kínálta Rozsdát, leült az íróasztala mögé, és Rozsdának csak ekkor tűnt föl, hogy pontosan ugyanaz a vágató lovat ábrázoló kínai tusrajz lóg a háta mögött, mint amelyik Rozsdáék nagyszobájában is elfoglalta a díszhelyet. Rozsda ezen egy pillanatra meghökken, de nem volt ideje mélyebben belegondolni, mert Barcs nem volt az az ember, aki hagyja az üres perceket peregni, hatékony volt és célratörő.

► 12.

Szándékosan megvárakoztatott, gondolta Rozsda. Nyilván mondani akar ezzel valamit. De mit?

„Pápainé” Forgács
Marcellné és fia,
Forgách András, 1976

► 11. – Csakhogy megjött, kedves Rozsda elvtárs, már nagyon vártam. Sajnálom, hogy mostanáig nem tudtam rendelkezésére állni. Kérem, fújja ki magát nyugodtan. A rajzot nézi? Szeretem a kínai tusrajzok ökonómiáját. Lényegre törő, érezni rajta a sebességet, nem csak a lóét, de az ecsetét is. Egyetlen gesztus. Bravúros, mint egy Puskás-gól. Az ember nem is tudja, hogy csinálja.

Rozsda szava elakadt. Szeretett volna könnyed lenni és világfiás, pergő nyelvvel vívni, mint egy d'Artagnan, de erre nem tudott mit válaszolni. Szerette volna végre leiskolázni a főnökét, hogy megmutassa, ki is ő valójában, ki is az, akivel ilyen csúfosan elbántak ennek az embernek a hitvány alattvalói, hogy miféle méltatlan ármány áldozata, de most hirtelen elbizonytalanodott, mint akit gyávaságon vagy hazugságon kaptak, és mint egy háborús árvának a lebombázott romok között, hangosan bömbölni lett volna kedve.

– Mit parancsol? Egy jéghideg Bambit? Csak vicceltem. Van például skót whiskym is. Na? Egy whisky? De nem jéggel, mert úgy csak a dilettánsok isszák. A bölcs és takarékos skótok meleg vizet öntenek hozzá. Nem is keveset.

Rozsda csodálkozott ezen a bevezetőn. Mi folyik itt? Mi ez a bizalmas hang?

– Vagy egy jó erős presszókávét? Mártika főz magának. Vagy angol tejes teát, hozzá egy krémmel töltött, jól megcukrozott fánk? Ne aggódjon, Rozsda elvtárs, ezt csak úgy mondtam, fánkunk az nincs.

– Köszönöm, Barcs elvtárs, ma már túl sok feketét ittam, inkább csak egy nagy pohár hideg vizet kérek. Édeset amúgysem nem ehetek. A feleségem rajong a tejes teáért, de őszintén szólva én ki nem állhatom.

Ezt nem kellett volna mondani.

– Mártika, egy nagy pohár hideg vizet Rozsda elvtársnak! Rágyújt? Parancsoljon. Szivar is van. Egyenesen Kubából.

– Köszönöm, nem dohányzom.

– Megengedi, hogy rágyújtsak?

– Természetesen.

Ugyanez a beszélgetés, majdnem szóról szóra, Londonban is lezajlott köztük egy évvel ezelőtt. Most Barcs vagy nem emlékszik, ami kizárt, vagy bizonyos jeleket küldözget, amiket villámgyorsan meg kellene fejtenem, gondolta Rozsda, miközben napok óta gondosan előkészített monológjának oszlopai, pillérei, az egész építmény kezdett rogyadozni és beomlani, gurulni egy meredek domboldalon lefelé, mint a pattogó kőlavina Buster Keaton filmjében.

Nagyon oda kell figyelni.

– És hogy tölti a szabadságát a kedves családja, Rozsda elvtárs?

– Én most is dolgozom.

– Pedig magának sem ártana egy kis pihenés, Rozsda elvtárs. És a kedves felesége? Köszönöm, Mártika, tegye le. Beleszokott már ebbe a kettős életbe?

– Most nagy izgalmak vannak, vizsgáznak a gyerekek, behozzák az évközi lemaradásukat. Egyébként ebbe az új iskolába járnak, itt, a sarkon.

– És a srácok jól érzik magukat Londonban?

– Ahogy ők mondanák, fabulously.¹ Már csak angolul beszélhet velük az ember.

– Mind jól beszélnek angolul.

– Impeccably.²

– És hogy tölti a szabadságát a kedves családja, Rozsda elvtárs?

Ezt most miért kérdezte meg még egyszer?

Barcs tiszta, világos tekintettel nézett rá, várakozóan.

– Hallgatom, Rozsda elvtárs, mondja el a problémákat, ne tegyen lakatot a szájára.

Rozsda összeszedte magát.

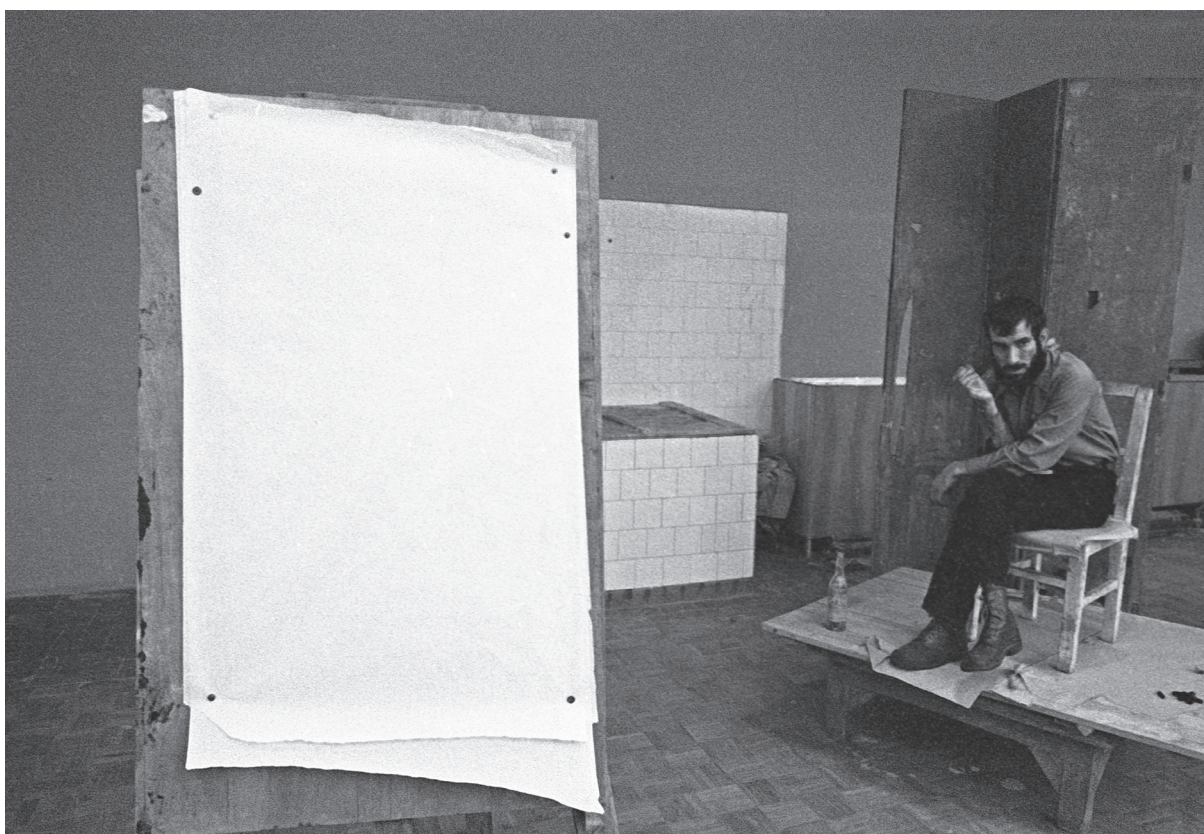
Fenti állításunkkal, miszerint Rozsda ideges volt, még nem igazán mondtunk semmit, hiszen a londoni tudósító idegeinek állapota soha nem volt maradéktalanul jónak mondható, sem London előtt, sem azóta, de különösen, mióta választott hazájában, Magyarországon élt, dolgozott és ábrándozott egy sikeres pályáról, bármit jelentsen is ez a szó, és ha voltak is jobb pillanatai, jobb korszakai, és egy pillanatra úgy is tűnt, sikerül kicseleznie a sorsot, és sikerül megvetnie a lábát ezen a kiismerhetetlen, sőt ellenséges talajon, mert időről időre utánanyúlt egy segítő kéz, fölemelte a földről, leverte ruhájáról a port, és biztatóan vállon veregette, nos, ezek csupán rövid villanások voltak a sötétben kavargó horizonton. Az elmúlt másfél évtizedben Rozsda többnyire frenetikus izgalomban, gyomorforogató félelemben, szüntelenül fortogó indulatoktól és világmegváltó szándékoktól eszelősen rázkódva, mint akibe áramot vezettek, egyfolytában ismeretlen vagy túl jól ismert ellenségeivel hadakozva járta végig fényesnek aligha mondható, bár nem egészen jelentéktelen újságírói karrierje állomásait, és vergődött vagy inkább fuldoklott, nem pedig fegyelmezett karcsapásokkal úszott a nyílt tenger irányába, élete folyton visszatérő hullámvölgyeiben. Saját jó tanácsát, amelyet gyermekeinek előszeretettel adott, miszerint az örvényben, ha a mélybe rántja az embert, maradjanak mozdulatlanul, amíg az föl nem dobja őket a felszínre, ő maga soha nem tartotta be. Mindig akkor kapálózott a legvadabbul, amikor jobb lett volna, ha mozdulatlan marad. Akkor állt föl és mondott vádbeszédet, amikor inkább hallgatnia kellett volna. Akkor rohant fűhöz-fához, amikor jobb lett volna, ha meghúzza magát. Túl sokat beszélt, túl sokat vitatkozott, túl sok levelet írt túl sok helyre, megbízott olyanokban, akik nem bíztak meg benne, és akikben neki egyáltalán nem lett volna szabad megbíznia. Úgynevezett vonalas ember volt, a rendszer hű kiszolgálója, aki előtt egy-egy pillanatra, kapcsolatai és jó svádája révén szédítő perspektívák nyíltak, ezek azonban gyorsan be is csukódtak.

És most itt állt a csúcson.

Jegyzetek

¹ mesésen

² makulátlanul

Petri György, 1976

Örömóda

Nincs személyiség,
csak én vagyok.
Színt vallok, sőt
szivárványt.

Halál!
te megszólíthatatlan,
te mindig másé,
te egyetlen konkrétum.

Régóta
beszélek magamban hozzád,
pedig nincs mit mondanom.
Ezt el akartam mondani.

Nem hallasz, mert
a fül halála is vagy.
Nem értesz, mert
tőled óv az értelem.

Régóta
tanulja már az anyag,
hogyan kell kicseleznie téged,
újabb-újabb fajokat formál,

burjánzó stratégiákat,
amik már egymást is cselezik.
És én, az anyagból levő,
már én is tanulok.

És megtanultam, hogy
nem hallom magam, de nem hallom saját nemhallásomat,
nem értem magam, de nem értem saját nemértésemet.

Nincs személyiség,
csak te vagy,
ég
a szivárvány körül.

Ezt el akartam mondani.

Hódolat

Ki állít szobrot azoknak,
akiknek nincs miért szobrot állítani?
Akikről utólag se derült ki, hogy igazuk volt,
talán mert nem is mondtak semmit.
Sok mindent áldoztak fel ők is sok mindenért,
szerelmük ugyanúgy szerelem volt. Ki ültet
értük oszlopot minden terek közepére,
nyársaljon egész az istenekig,
orrukat súrolja szent felirata:
Ki állít szobrot azoknak,
akiknek nincs miért szobrot állítani?
Akikről utólag se derült ki, hogy igazuk volt,
talán mert nem is mondtak semmit.
Sok mindent áldoztak fel ők is sok mindenért,
szerelmük ugyanúgy szerelem volt. Ki ültet
értük oszlopot minden terek közepére,
nyársaljon egész az istenekig,
orrukat súrolja szent felirata:
Ki állít szobrot azoknak,
akiknek nincs miért szobrot állítani?
Akikről utólag se derült ki, hogy igazuk volt,
talán mert nem is mondtak semmit.
Sok mindent áldoztak fel ők is sok mindenért,
szerelmük ugyanúgy szerelem volt. Ki ültet
értük oszlopot minden terek közepére,
nyársaljon egész az istenekig,
orrukat súrolja szent felirata?

► 14.

Péter & Mama & Vera,
London, 1961

▶ 13.

8 perc

Ha a nap hirtelen eltűnne életünkből,
ennyi idő múlva vennék csak észre. Így
tűnök el én is az egedről. Néha visszanezlek,
elért-e hozzád döntésem fénye. Oda-vissza
16 perc. Nem biztos, hogy akarom látni.

A tél közelít, én távolodom csak

Megvet engem már a fal,
mit órákig nézek, napra nap,
ifju szívemben a lángsugarú nyár,
mint egy koncert, elmarad.

Csenge

ne haragudj rám szomorúságomért
nem belőled fakad és nem tehozzád tér meg
csak menedéket keres éjszakádban
kényes kunyhóm elől

csak nézi ahogy fürdik a folyó
hallgatja ahogy hazudik a szél
nem belőled fakad és nem tehozzád tér meg
ne haragudj rám szomorúságomért

Halra vetett part

A madár halott. És mi öltük meg.

A madár meghalt, a lovak kiröpültek.
Láttam a boldogságot én, és nem láttam semmit.
Szabadság, szerelem. Mint kenyérnek a test.
Lila dalra kelt egy nyak.

Országomat egy államért! A ló én vagyok.
Hass, alkoss, felkötnek. Ágyban, párnák közt gyarapíts.
Szabadság, szerelem. És mi öltük meg.

Csak az a madár, csak azt tudnám feledni!

Vagyok, tehát vagyok.
Ami nem öl meg, megöl.

Jót s jól. Ebben.
A többi néma csend.

KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER

Szelíd hideg

Hópelyhek ülnek a léckerítésen.
Tiszta ruhába öltözik az udvar.
Éjjelre beengedjük a macskát.
Dagaszt.

Foltok

A kunyhó mögötti fák gyökereit ellepi a belvíz.
Tarka foltok a szürkeségben.
Kacsák fürödnek.

Húskonzerv után

A rottweilerekkel a kanapén fekszünk.
Csehszlovák farkaskutyát rajzolunk a számlákra.
Reggelire kutyaétel lesz,
az utolsó húskonzerv is elfogyott.

Zóna

Anyám korán ébred.
Összeköti a ludak lábát.
Mikor a madarak félálomban vannak,
kisebb az ellenállás.
Üres gyomorral megyünk a piacra,

leszorítjuk az ébredő szárnyakat.
A ludak szeme kék, mint a zónázó,
meg a vállamra ültetett kabát.
Összeköt minket a kékség,
a sosem látott vizek színe.

**Ha a nap hirtelen eltűnne életünkből,
ennyi idő múlva vennék csak észre.**

Memorandum nagyapámról

Szilikózis vitte el, én csak hétéves voltam, ő hetven. Mi várható el egy hétévestől, mire emlékezzen? Talán a szilikózisról is többet tudok, mint róla. Gyakori foglalkozási betegség, a szilíciumporok tartós belégzése okozza. A tüdő fokozatosan elhegesedik, ez légzési nehézségeket és légszomjat eredményez. Vasgyárban is dolgozott, köveket is megmunkált. Csoda-e, hogy utolérte a szilikózis? Az elnevezés a latin silex, silicis szavakból származik, ellátva a betegséget jelölő -ózis végzettel. Elborzadok, ha arra gondolok, hogy milyen sok ózisba belehalhatunk, példaként ott van a szklerózis, a trombózis, a tuberkulózis, s ha ezekbe nem is, de néhány diagnózisba mindannyiunknak jó esélye van beilleszkedni.

Ahogy nagyapa sírjánál állok, elképzelem, ahogy a törött üvegeket hozza ki a temető sarkába. Az öregek mindig ezt csinálták, ha felgyűlt otthon az üvegtörmelék. Vödörökben vagy zsákokban gyűjtötték a műhely vagy a csűr egy pókhálós sarkában, és mikor kedvük lett rá, vagy épp nem került más, amit csináljanak, megindultak vele, és kivitték a temető sarkához. Kopottszürke nadrág, sötétzöld ing, sötétkék gypjűmellény van nagyapámon. Enyhén borostás arcán az élet gondjainak mély barázdái látszanak. Nem is csoda, két fiút nevelt fel. Keresi a zsákot, nem találja. Szól nagymamának, aki persze egyből tudja, hol van, odaadja. Kezében egy fehér zsákkal elindul a műhely felé, megáll, szuszog, ismét elindul. Bemegy a műhelybe, félig rakja meg a zsákot, mert tudja, hogy többet már úgysem bírna el. Kihozza, leteszi a ház előtti placra, s mélyet sóhajt, jelezve, hogy a lehetetlent akarja kiereszokolni önmagából. Látja, hogy alkonyodni kezd, egy pillanatra elgondolkodik, hogy nem lenne-e jobb holnap reggel elindulni, de jelleméhez

híven elveti a halogatást, ő a ma embere. Fiatalos lendülettel felkapja a zsákot a hátára, így indul a kapu felé.

Nemrég még ő festette le a kaput. Szeretett festeni. Mesélték, hogy egyszer nagymama hazament Vásárhelyre a szüleihez, mire ő egész hétre bezárkózott. Mielőtt anya elindult, hogy hazahozza nagymamát a busztól, gondolta, hogy csak bemegy, hogy megnézzze, minden rendben van-e. Így derült ki, hogy egész héten festett, az összes ablakkeretet lemázolta ríktó pirosra. Nem tudom, mit mondott neki anya, de mire nagymamával hazaértek, az összes ablakkeret újra barna lett. Anyától – messziről érkezvén a családba – eléggé tartott. Egyszer, amikor a sarki boltba legelőször hoztak forró csokit, anya beküldte a boltba, hogy kérjen Margit nénitől három forró csokit. Nagyapa kételkedett, rá is kérdezett, hogy biztos-e, hogy így kell kérje, amit kell vegyen, de anya megnyugtatta, így csak elment. Néhány perccel később kivörösödött arccal jött vissza, kezében a három plikk forró csokival.

A lendülete sajnos csak a kapuig tart. Leteszi a zsákot, próbál levegőhöz jutni, de a betegség miatt ez is kihívás, csak hörögni tud. Újra megfordul a fejében, hogy elhalasztja holnapra az utat, de elhatározza, hogy mivel már leért a kapuig, biztos nem fog dolgavégezetlen viszszaemenni. Kinyitja a kaput, kiteszi a zsákot, és még vet egy pillantást a csűr mögött eltűnő napsugarakra. Csendesen behajtja maga mögött a kaput, dacolva az alkonnyal, a fáradtsággal, a szilikózzal és az öregséggel. Felveszi a zsákot a hátára, elindul: lassan, ütemesen, fokozatosan, akárcsak egy gőzmozdony. Ráfordul a házuk mögött lévő utcára, már magabiztosabbak a lépései. Elér a házuk oldaláig, ismét csak hörögve tud levegőt venni.

► 16.

• Május 4 • May Day • Tabán • Szíriusz Koncert • 1974 •

ff

► 15. *A ház alapjához még ő szaggatta és munkálta meg a köveket. Nagymama mesélte, hogy kiskoromban mindig áhítattal figyeltem, ahogy a kövekkel dolgozik. Egyszer ki is akartam próbálni, s megkértem, hogy hagyja, hogy én is spicceljem a követ. Nem akarta engedni, tudta, hogy a kalapáccsal rá fogok ütni a kezemre. Ismét megkértem, ismét nemet mondott. Erre szebben kértem: „Édes, kicsi tatikám, légy szíves engedjed, hogy én is spicceljek”, mire meggyűlt a könny a szemében, és ideadta a kalapácsot, de csakugyan ráütöttem a kezemre, így hamar elment a kedvem a spicceléstől. Utólag mondta el nagymamának, hogy azért adta ide a kalapácsot, mert ilyen kedves megszólításban addig soha nem volt része. Nagymama sohasem szeretette, hogy a kövekkel annyit dolgozik. Reggel kiült az udvarra a kövek mellé, s azon a napon nem is csinált semmi egyebet, azokkal dolgozott, a pajtamarha és más munkák pedig nagymamára vártak. Mondta is egyszer, hogy ő csak a nyugvóköveket szereti, amelyeken meg tud az ember pihenni, ha fáradt.*

Nagyapa továbbáll. A következő pihenőhely egy szilvafa árnyéka. Onnan már látja a temetőt, nincs messze. Úgy számolja, hogy négyszer kell megállnia pihenni, szuszogni. A nap sugarai aranyló fátylat terítnek a mezőre, a kora őszi alkony békéje pedig megszokott könnyedséggel telepedik rá a tájra.

A megálló után, háromnegyed óra elteltével nagyapa odaér a temető falu felőli sarkához. A napsugarak aranyló fátylat ekkorra már felbontotta a hegy felől érkező hűvös fuvallat. Az alkony nyugalmát hamarosan az este titokzatossága űzi a következő domb mögé. Leveti a zsákot a hátáról, kiegyenesedik, körbenéz. Sokak pihennek itt az ismerősei közül. Talán eszébe jut, hogy az öröklött bűn miatt hamarosan az ő osztályrésze is egy pihenőhely lesz ebben a nagy sírkertben. Nem harcol a gondolattal, de bele sem akar gondolni, ezért újra felveszi a zsákot a hátára, és elindul a cél felé. A kerten kívül ő, a kerten belül sírkőre vésett, fára faragott nevek vannak. Egy özvegyasszony a férje

sírját gondozza, árvácskákat szeretne ültetni. Nem veszi észre nagyapát, nagyapa sem őt. Az asszony ujjával helyet akar csinálni az árvácskának, de mire beledugja a mutatóujját a földbe, nagyapa ismét nehezen kap levegőt és hörögni kezd. Az asszony megijed, gyorsan kiveszi az ujját a földből. Nem tudja, hogy mire gondoljon. Újra próbálkozik, de nagyapa ismét hörög. Az asszony újra kikapja ujját a földből. Elsápad, titkon felkészült, hogy megint ez lesz, de nem tudja mivel magyarázni a hangot. Eljött volna a feltámadás? Az ura most jönne ki a sírból? Neki akar üzeni valamit, s ha igen, mit? Minden megfordul a fejében. Elborzasztja, hogy nem tudja a válaszokat. Félni kezd, de valamelyest sikerül megnyugtatnia magát, arra gondolva, hogy biztosan csak a szél és a kertszéi fák találkozásának hangját hallotta. Ezen felbátorodva harmadszor is belemélyeszi ujját a földbe, sokkal mélyebbre, sokkal határozottabban, mint eddig. Nagyapa ismét hörögve vesz levegőt. Ennyi elég volt az asszonynak, felszökik a sír mellől, felkapja az árvácskákat és az öntözőt, s fokozatosan felgyorsulva kezd futni a temetőkapu felé. Csak most érzékeli igazán, hogy már sötétedni kezdett. Valahogy megtalálja a temető felső kapuját, és sietve hazafelé veszi az irányt.

Nagyapa lassan ér el a temető sarkához. Ott kiüríti a zsákot. A pihenésre készülő mező lágy hangjait és a nem messze lévő országúton elhaladó autók zúgását a hörgése és az üvegek zörgő csilingelése töri meg. Még pihen valamennyit, s tudva, hogy az út felét sikerült megtennie, már nyugodtabban indul hazafelé. Elégedett, hogy nem hagyta másnapra a feladatot. Holnap már öregebb lenne és jobban elfáradna.

A sírjánál állok. Az este békés hangjai lecsillapítják a bennem felörvénylő érzéseket. Halála óta csak a kőfal nem változott semmit, még mindig töretlenül hirdeti készítője kitartó jellemét. Az ablakkeretéről már elkezdett lepatogni a barna festék, előtűnt a ríkító piros, rákényszerít, hogy újra emlékezzek nagyapámra. Várom, hogy ismét levegőt vegyen, várom, hogy ismét legyen. Erre, úgy tűnik, még várnom kell. A temető kertjén túl üvegszilánkok csillannak meg a holdfényben.

Onucsán Miklós: Szt. Sebestyén

Alwarda

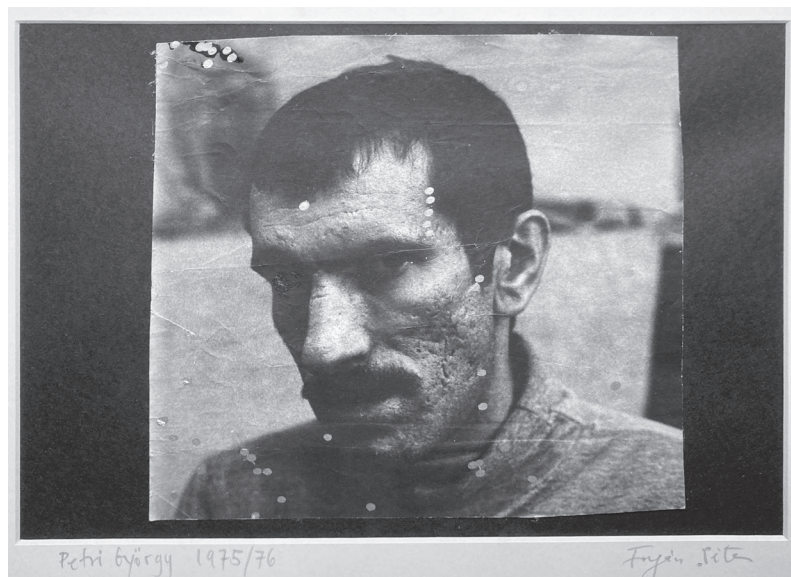
20

Melyik a kedvenc színed? Mi az, amit szeretsz csinálni? Mi az, ami figyelmessé tesz? A nők vizes haja, a bőr, egyes anyagok. Mit látsz, ha behunyod a szemed? Napégette dzsámik, fű az olaj alatt, gátak, amelyek szétzúztak a folyadékok, városok éjszakai kivilágításban, amikor eltűnik az építészet, és a neonok dolgoznak, álomnak alávetett testek, kémia, kémiai dominancia.

Mi az, ami a legjobban érdekel? Most vagy mikorra? Most meg ez a hülye, éles fény, amelyik a növényekre esik, a dolgokra, itt a lakásban, borzalmas. Megérinthetném – ez a délutáni fény, kevés dolog van, ami szomorúbb, ami reménytelenebb.

Mi az, ami tetszett az utóbbi napokban, utóbbi éjszakákban? A Szetobeltenger, az őzek, a középkori szobrok, a kultikus ábrázolások, kikínlódtott poraik, bizonyos ismétlődő dolgok. Amikor havat ettem reggel, a hegyen. A könnyű álom a jetlagtól és a nehéz álom a kémiától, elnyugvó testek, az a bizonyos ázsiai módja a szemek megérintésének, mélyen vágni, egyetlen mozdulattal.

Mi az, ami nem melletted szól? A jó emberek, azok a sötétek, amelyek irányítják a rendszert, akik messzebbre látnak. A családok, de ez nem más, mint neurózis, akik ébresztenek, mielőtt elindulnának,

Csak az a por, ismeretlen úti cél, hátunk mögött egy autópálya...

akik kitartóak, akik értenek a jelekből és igazodnak hozzájuk. A makacskodók, akik nem veszítik el a bizalmat. Valami veleszületett dolog ez, hogy el ne veszítsd a bizalmat, veleszületett és olyan valami, amit a közösségnek nevezett sárga viaszfigurák sora ápol, velünk már semmit sem lehet kezdeni. Csak az a por, ismeretlen úti cél, hátunk mögött egy autópálya, ahol te vagy, ahol nincs bizalom, begyulladt szemek, napégette arc, izmok készenlétkben, rossz mosoly, hátunk mögött folyékony autópálya, egyenesen az óceánba beleásva.

23

Tanulmányokból. Erőszakolásból, ami tulajdonképpen nem erőszakolás. Ellenőrzésből. Figyelmességéből. Becsukott szemmel, tágra nyílt szemmel, becsukott szemmel, tágra nyílt szemmel. Celofán-találkozásokból, amelyeket testekre dobnak. Az azutáni összevisszaságból – amely színeket kever – valami, ami változtat rajtad, a szív egy fordított imája. Kifinomultságból.

Feloldódásból. Kitartásból. Asszimetriából. Zavarásból. Neonokból. Figyelmességéből. Akadályokból – magaslaton. Félelemből. Terrorból. Erőszakolásból, az elme erőszakolásából.

A bőrből. A nyálból, amelyik eldugott helyekről jön ki. Figyelmességéből. Figyelmességéből. Figyelmességéből. Figyelmességéből.

SZÁVA CSANÁD fordításai

— **Kellerwessel Klaus** húszéves pszichológia szakos hallgató. Első kötete *A 77 fejjű herceg éneke* címmel jelent meg 2021-ben a Cédus Művészeti Alapítvány kiadásában. A könyv elnyerte a Prágai Tamás-díjat.

— **Kovács Újszász Péter** 1996-ban született Kolozsváron. Költő, irodalomkritikus, a kolozsvári Onisifor Ghibu Elméleti Líceum óradó magyartanára, a Mathias Corvinus Collegium Egyesület erdélyi szervezetének munkatársa. Első, *A csupaszodás gótikája* című verseskötete 2021-ben jelent meg az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában.

— **Gothárd Krisztián** 2001-ben született Szentegyházán. 2020-ban végzett a csíkszeredai Márton Áron Főgimnáziumban, majd épületgépésznak tanult. Jelenleg édesapja vállalkozásában dolgozik.

— **Ruxandra Novac** 1980-ban született Fogarason, a Bukaresti Egyetemen hallgatott filológiát. Jelenleg Németországban él. Első kötete 2003-ban jelent meg *ecograffiti. poeme pedagogice. steaguri pe turnuri (ökograffiti. tanköltemények. zászlók a tornyokon)* címmel. Második kötetét nagy várakozás előzte meg, csak 17 elteltével az előző könyve után, 2020-ban jelent meg. Az *Alwarda* máris több díjat kapott, legutóbb az idei Sofia Nădejde-díjat.

— **Száva Csanád** (1979) A kolozsvári BBTE filozófia szakán szerzett doktori fokozatot. Versei, prózái, gyermekversei, műfordításai számos folyóiratban, portálon és antológiában jelentek meg. Kötetei: *Nyomhatározó* (2017), *Pixelekre hull* (2020). Utóbbival elnyerte a 2020-as Prágai Tamás-díjat. Tagja az E-MIL-nek. Kolozsváron él.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE:

Megmaradni

Olyan tömény és intenzív képekkel dolgoznak Anne Sexton versei, amelyek zavarba hoznak, nehezen megfeythetők, holott a metaforákat és a kötetbeli jelentésmozgások során motívumokká szerveződő elemeket nem a legelrugaszkodottabb szférákból veszik. A nap, az álmok, a virágok, a hétköznapi tárgyak, a babák, a víz, a fák, a szemek és a szájak, az állatok részei a képalkotásnak, amely a szubjektum legbelsőbb és legellentmondásosabb rétegeiből merít. Szlukovényi Katalin, az *Élj vagy halj meg* című, 1967-ben Pulitzer-díjas kötet verseinek egyik fordítója és a magyar kiadás utószavának szerzője figyelmeztet a *vallomásos költészet* kategória alkalmazhatóságának korlátaira, az angol *confessional poetry* szerkezetben a jelző többértelműségére (*confession* mint 'vallomás' és 'gyónás'), valamint arra a Sexton költészetétől leválaszthatatlannak tűnő tényre, hogy mennyire összefügg a költő pszichoterápiájával, miközben költészet és valóság között kérdéses lehet a direkt megfeleltetés.

Az életrajziség kétségtelenül izgalmas, a tabunak számító témák körüljárása (utalások gyermeki bántalmazásokra, menstruációra és a szüzesség elvesztésére; mentális betegség, öngyilkossági kísérletek, ellentmondásos szeretet) és a személyesség lehengerlők, az életút ismerése felold egy-egy utalást, de amint a legfrissebb angolszász szakirodalmak, szócikkek sugallják, Sexton költészetének van egy performanszjellege (lásd például a *This Business of Words: Reassessing Anne Sexton* c. kötetet). Akárcsak nemzedéktársainál, az 1950–60-as évek amerikai „vallomásos költőinek” körében, a versek fokozottan beszélt nyelvi jellege, recitálásra alkalmas ritmusa is atmoszférateremtő, evokatív erejű. (Magyarul helyenként jó alliterációs ráadásokat találunk: „Fújja furulyáját a fáraó / tengerparti barlangjában / (...) / Csak játssza a magáét, roppant, formátlan / szája szidja a szelet” – *Elveszíteni a Földet.*) Videofelvételeken látszik, Sexton saját felolvasásaiban mennyire hatásos a szavak hangsúlyozása az elnyújtott szótagokkal, a költő kamerát tudomásul vevő karizmája, amelyek a versek robbanni kész indulatait kimért teatralitással visszafogják. Mindezzel nem azt akarom sugallni, hogy Sexton előadásmódja az írott lírai megnyilvánulásait pózokká minősíti, legalábbis nem a szó pejoratív, hiteltelenítő jelentésében – arról van szó, hogy a költői megnyilatkozás egyszerű nyelvel, de komplex képi rendeződéssel és performatív erővel az életrajz elemeit motívumokká lényegíti, amelyek a kötetben végigvonulva folyamatosan újrakonfigurálódnak. Hogy áttételeken keresztül érvényesülnek a személyes tapasztalatok, abból is gyanítható, mennyire fontosnak tűnik hangsúlyozni egy kötet eleji szerzői jegyzetben, hogy a művek a megírás sorrendjében következnek (pedig ez a datálásukból is kikövetkeztethető, viszont a nagyon tudatosnak ható kompozíció ellentmondhat), ráadásul a referenciális olvasat csak másodlagosként jelölődik meg:

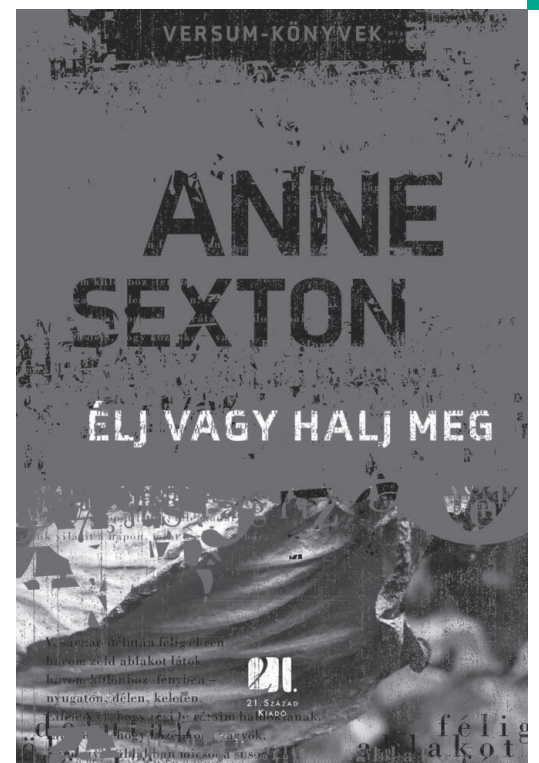
„előre elnézést kérve, amiért olvashatók egy súlyos melankóliás eset lázlapjaként is”.

Az én egy folyton keresendő konstrukció Sexton verseiben. A vallomás és az analitikus terápia során természetesen az én problémái kerülnek kibeszélésre, ezért nemcsak a beszélő perspektívája, hanem teljes lény uralja ezeket a beszédhelyzeteket. A versekben végig az én körül gravitál minden, az elsőtől kezdve, amely a gyapjúkereskedő apa alakját invokálja, de betolakszik a reflexió, hogy „Milyen kínos lettem én is hirtelen, / a fura kamasz rajongásom és a vénlány-szívem” (*Bee, bee, birka*); másutt mellbevágó a versalany számára, hogy istent szólítja a sebesült gyerek, nem az anyját (*Fájdalom lányomért*). Mégsem érzem azt, hogy mindent elnyom ez az én maga körül, mert lények küzdelmeit egészen felénk tárva, nem hagy érintetlenül. Felrázó innen nézve az egyik legkeményebb vers, a *Búcsúlevél* mottója Artaud-tól: „Azt mondd, nárcizmus, de az a válaszom, hogy ez az életemről szól...”

Az én a kapcsolatai függvényében értelmezi önmagát, markáns jelenlét e folyamatban az anya és az apa, a gyermeki traumák szereplői. A traumatikus tapasztalatok metonimikusan vagy metaforikusan – pszichoanalitikus értelmezéseket invitálva – általában valamilyen üreges dologgal függenek össze, mint az anya szája (*Búcsúlevél*), a kislányban hagyott árok (*Egyszerű kis himnusz*), az alagút (*Protestáns húsvét*), az, hogy „Nem tudtam, hogy az életem végül / majd elüti anyáét, mint egy teherautó, / és hogy nem marad más / hat éves koromból / mint egy kis lyuk a szívemben, egy süket folt, / hogy tisztábban halljam / a kimondatlant” (*Akkoriban*). E fájdalmak – ürességek – feloldására a bekebelezés vágya irányul. Az éhség lesz az örület analógiája, az elmeegógyintézetben töltött időt idéző vers hasonlataiban élelmiszerekhez kapcsolódó dolgok szerepelnek, a transzcendenshez fűződő viszony szintén az evés aktusában válik paradox módon konkrétá: „Itt állok az ismerős ablaknál, / a levest szídom, / vizslatom a terepet. / Hagyom elfecsérelni az életem. / Hamarosan fehér zászlót pillantok meg, / és amikor Isten belép az erődbe, / én nem fogok kiköpni, se öklendezni az ujjától. / Megezem, mint egy fehér virágot. / Ez volna a nagy trükk, a pazarlás? / A mindennapi elektrosokkra kíváncsozó koponya? // Örület ez, / de egyfajta éhség” (*Kapj számaradra*). Az éhség ugyanakkor a halálvágy analógiája, a költőtárs, Sylvia Plath öngyilkosságára reagáló versben a lírai én megkívánja a halált, „mint a sót”. Az evést és az öngyilkosságot rítus voltuk is összekapcsolja a képekben: „Kis pitypang vagyok, hálóingem sárga, / eszem a nyolc cipómat sorban, / ahogy jönnek rendre, mint / a kézrátételben / vagy a fekete mágiában. / Szer tartás ez, / de mint a többi sport, / csupa szabály” (*A függő*).

A halál vonzerejének kifejeződésére egymás közelébe kerül a szerelem, a nász és a halál mint olyan határvidékek, ahol az

extázisnak lehet esélye. „kúszál le egyedül / a halálba, amit én is már oly régóta és annyira vágytam / (...) / a halálba, ami analitikusokról és gyógymódokról szólt, / a halálba, ami úgy szólt, mint a tervekkel telt menyasszonyok” – siratja a barátnőt a *Sylvia halála*. Nem a halálvágy romantizálásává válnak az ilyen szólások, mert mindközben az *élj vagy halj* imperatívuszai között lavírozva a versek beszélője kontroll és káosz közt oszcillál, ami egyúttal az identitásának a körvonalait is adhatná: az örületben kicsoda ő maga?

Az identitás megértésében és a betegség során az önmagától való elidegenedettségben ott a küzdelem a nem és a társadalmi szerepek között is: „Belefáradtam, hogy nő vagyok” (*Lepaktálni az angyalokkal*), a nőiség nem magától értetődő, feszültségek keresztetődése: „Ilyen álmok ereje / feszült bennem, mint egy bikában, / így terveztem el, hogy teljeselem nővé: / mint egy tánchoz a koreográfiát” (*Akkoriban*). Minden depresszív és felkavaróan nyers látomásával mégiscsak a gyógyulás vagy legalább a folytatás lehetősége felé mutat a kötet, legnyilvánvalóbban az anyasághoz kapcsolódó képekben és a költő lányairól/hoz szóló művekkel.

De azzal együtt, hogy a könyv mottójának utolsó sora újrahasonosítódik az *Élj* című záróvers mottójaként (Saul Bellow-idezet: „Élj, vagy halj meg, de ne mérgezz meg mindent...”), az így létrejött keret az élet-halál határon való billegés nyugtalanító visszatérését jelzi, a bezáródást, amelyből ideiglenesen szakít ki a folytatásra való felszólítás: „Azt mondom, *Élj, Élj*, a Nap, / az álom, a ki-robbanó ajándék miatt.”

Anne Sexton: *Élj vagy halj meg*. Fordította Fenyvesi Orsolya, Mesterházi Mónika, Szlukovényi Katalin. 21. Század Kiadó – Versum, Budapest, 2021.

elnyeli

áram út át a rostokon
ujjaimon fut át a víz
hóba borul az oktagon
és a piața revoluției

az írnok most jegyzi a törvényt
boltíveken feszül az ideg
maradnék jó ez a környék
mennék végre engedjenek

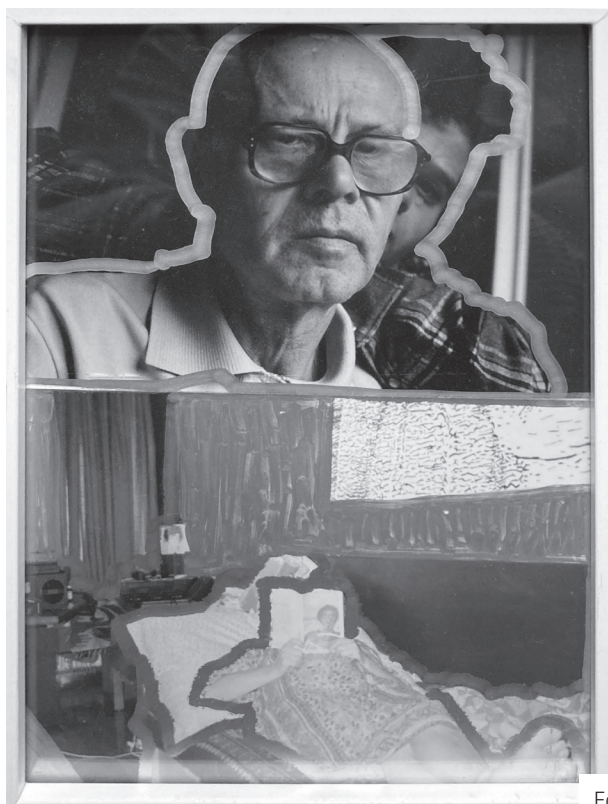
tél lop tavaszt hazudik
rákosodik a régi görcs
iszik szidja gyermekeit
elbotlik elnyeli a föld

a jákob- komplexus

megint magammal harcolok
délután örvény szél hőség
megint magammal üztelek
magammal viszlek téged

mondtam én hogy nem lehet
magam valaki mellett
túl sok a szél a hó a félsz
bárhogy ha sokáig nézem

ha sokáig nézel féltelek
ki tudja mit akartam
ural a tűz és körbevesz
füstölöm magam az égne

Forgács Marcell és András. Mama olvas. 1984

A város

Delet harangoztak, amikor a városba
érkeztem, szállodai szobát foglaltam,
majd elindultam, hogy felkeressem
az ismerős helyeket, az ismeretlenekre
már nem futotta az időből, mert télen
korán sötétedik. Visszamentem a szállodába,
barátságos kis szobát kaptam minden jóval
felszerelve, bekapcsoltam a tévét, hogy ne
érezsem magam annyira egyedül, éppen egy
enyhén romantikus amerikai film ment,
egy darabig néztem, illetve csak bambultam
a képernyő előtt, közben sós mandulát ropogtattam.
Későn feküdtem le, és korán keltem,
intéznivalóim voltak, melyektől végig rettegettem,
de összeszedtem magam, s kiléptem a lassan
világosodó, dermesztő reggelbe...

A hivatalos helyeken, az irodákban kellemes meleg volt,
nem is bántam, hogy várnom kell, mert előttem még állingáltak
jó néhányan. Késő délutánra mindent elintéztem, legalábbis
úgy véltem. A barátságos kis cukrászdában forró gyümölcssteát ittam.
Kint az utcán egy sánta hajléktalan imádkozó hangon énekelt, őt lejt
adtam neki, és elhagytam a várost... azóta is benne bolyongok...

Itthon vagyok?! Szándékosan ott hagytam magam
abban a szállodai szobában, abban a városban, abban az ügyintézésben,
az elmúlás utasvárójában, a pulzáló közöztiségben...

Térfigyelő kamera

Most lépett ki a kapun átmegy
az utca túlsó oldalára mintha
hezitálna nem tudja hogy merre
jobbra vagy balra... aztán elindul jobbra
befordul a sarkon hosszú hajával tangózik a szél
a végtelen nyárfasoron halad gyorsan szedi
a lábait majd lassúbbra fogja békésen andalog
nyugodtan ráérősen a szél még mindig tangózik
a hajával szenvedélyes argentin tangót járnak
megáll egy sokemeletes bérház előtt megnyomja
a kapucsengőt nem jön válasz továbbindul
lassan esteledik de ő még mindig úton van
most már szoknyáját kéri tangóra a hűvösödő szél
nem érez fáradtságot könnyedén lépeget
a végtelen nyárfasoron előre a bozontos éjszakába
éjszakából a derengésbe jelenlétből a feledésbe...

**Itthon vagyok?! Szándékosan ott hagytam magam
abban a szállodai szobában, abban a városban, abban az ügyintézésben,
az elmúlás utasvárójában, a pulzáló közöztiségben...**

Állat

Állunk ketten a szemerkélő esőben. A többiek a sziklaperem takarásában dideregnek. A szellőkések miatt még dermesztőbbnek tűnik a levegő, szürke, tömött felhők sorakoznak. Az ég felé fordítom a fejem: ez egyhamar nem fog elállni. Vontatott, egyhangú eső, ami bőrig áztat, hiába minden védelem. És jön vele a lassú kihűlés. Topogni kezdek, megrázom magam, hátha segítene valamit. Vízcseppek szitálnak a testem körül. Behúzott nyakkal gubbasztunk, mögöttünk iszonyú súlyával a hegy, telnek a percek, vonszolják magukat az órák, lassan alkonyodni kezd. Sárgás fény úszik a horizonton. Mintha gúnyosan visszaintegtetne a nap: nézzétek csak, épp most tűnök el.

S akkor észreveszem őket a szikla alatt kanyargó ösvényen. Lehet, már egy ideje ott vannak a növekvő félhomályban, csak egyszerűen nem figyeltünk abba az irányba, nem gondoltuk, hogy az alkonyat előtt ma még bármi történhet. A két megtermett kutya még teljesen kivethető, amint egymással szemben állnak, és ráncigálják, tépik. Hogy honnan és miképpen kerülnek oda, rejtély, de egyszer csak ott vannak. Csatakosak a szitáló esőtől. Némán feszülnek bele a mozdulatokba. Nyikkanás sincs, viselkedésük mégis elárulja, hogy ez vére megy, hogy egyikük sem fog meghátrálni, mert mindkettőjüknek kell. Birtokolni akarják, hogy a bokrok védelmében a lehető legnyugodtabban falhassák fel. Nem lehet egyértelműen eldönteni, van-e még benne élet. A szürkéségben csupán egy férfikar vastagságú valaminek látszik a két nyálhabos pofa között. Nem lehet kivenni, szuszog-e, vagy egyáltalán tanúsít-e valamilyen ellenállást. Aztán a két pofa lassan távolodni kezd egymástól, s erre mintha vérszemet kapnának, még erősebben rángatják. Úgy érzik, közel a siker. Ha kettészakad is, legalább mindkettőjüknek jut egy-egy darab. A test egy ideig ellenáll, majd nyúlni, vékonyodni kezd a közepén, aztán néhány határozottabb szárra bomlik, az ellenállása gyengül, apró erek pattannak, még talán vér vagy valamilyen folyadék is

fröcsköl, de nem is fröcsköl, csak egyféle gőzszerű pára alakul ki a szakadás körül, és csövecskék merednek a fedőréteg alól.

A két kutya egyre távolabb kerül egymástól. Lassan több mint egy méter választja el őket, a köztük levő test meg egyre csak nyúlik és vékonyodik, mígnem egyetlen vastagabb ér köti össze a kettészakadó darabokat. Az agárszerű szörnyetegekben pedig nyoma sincs a kíméletnek.

Elrúgom magam a sziklaperemről. Teszek egy kört az alacsony bokrok és a hegyről lezúduló kőomlások fölött, kikerülöm azt a néhány fenyőt, ami az ösvény kanyarulatában vert gyökeret. A többiek nem láthatnak, és nem láthatják a két némán küszködő kutyát sem. A jó másfél kilométerrel lennebb lakó erdőkerülő kutyáit. A társam értetlenül néz, az elején nem veszi az adást, hogy mi a szándékom. Esetlenül ül azon a nedves sziklán, és követ a tekintetével. Azt szeretném, hogy észrevegyenek. A kutyák. Hogy nyüszítve eresszék el a zsákmányt, és behúzott farokkal rohanjanak fedezékbe. Érezni akarom a rémületük. Aztán meg beléjük akarom mélyeszteni karmaim. De nem vesznek észre. Nem néznek fel, annyira el vannak foglalva egymással. Magasságot nyerek, aztán összehúzó a szárnyaim, és olyan erővel csapódom a világosabb szürke oldalába, hogy hallom, amint kettéroppan a gerince és beszakadnak a bordák. Élesen felvonyít, látom a szemében fészket rakni a halált. Hátrakap a fogaival, de nem érhet el, a súlyommal lenyomom, vége van. A másik egy pillanatig dermedten néz, kiengedi szájából a véres, szétromcsolt tetemdarabot. Aztán csaholva, nyüszítve iszkol a lejtős csapáson lefele, hátra sem néz. Leszálok a még rángatózó testről, karmaim nyomán felszakad a bőr, azott szőröcsomók araszolnak a szélben. Egy rántással tépem át a hasfalat. Szárnyaim ernyőként borulnak a tetemre. Most már az enyém. Eszem az állatból lazán kiforduló, gőzölgő beleket.

Buchmüller Éva, Can Togay, Breznyik Péter – Halász Péter Dohány utcai lakásszínháza, 1973

Gyerekek, ne vegyetek drogot...

...nézzetek bele az Eufóriába, és megkapjátok ingyen – szólna a jól ismert idézet, ha kissé sablonosan Sam Levinson tévésorozatára szabnánk. A Levinson-féle *Eufória* az azonos című izraeli tinidráma korszerűbb adaptációja, amely egy középiskolás baráti kör hétköznapjait, traumáit és függőségeit mutatja be. Elsősorban sokkoló természetete tette ismertté és kiemelkedővé műfajtársai (például a késő kétezres években domináló *Skins*) sorából. Nem sok tinidráma nyitóepizódjában találkozunk egyszerre drogtúladagolással, transznemű diáklány és családapa erőszakos vakrandevújával vagy teátrális érvágással egy házibuliban, mindez több pornósnitt és legalább öt férfi nemi szerv kíséretében (és ez csak a pilot – összesen 71-et láttunk az első évadban). Épp ezért sokan félreértik a sorozat szándékait, és még a forgalmazó is kénytelen „finomítani” rajta a tévében. Az *Eufória* tehát egy tinidráma, amely nem tiniknek szól. Felmerül a kérdés: akkor mégis kinek?

Hasonló vádak merültek fel az *Eufória* kapcsán: romantizálja a függőséget, alkoholfogyasztást vagy az online szexmunkát; sőt, részletes útbaigazítást mutat ahhoz is, hogyan kell drogtesztet hamisítani és átverni az aggódó családot. Könnyen zavarba jöhet azonban a (feltételezetten felnőtt) néző, ha tudatosul benne, hogy minden, amit a sorozat megmutat, kiskorúakkal történik. Ez különösen Cassie (Sydney Sweeney) esetében válik kellemetlenné, akit sztereotipikus szépségideálként olyan sokszor ábrázolnak meztelesen, hogy maga a színésznő is jelezte, csak akkor vetköztessék le, ha az dramaturgiailag szükséges (és ez már önmagában felvet néhány kérdést). A sorozat állandóan szexualizálja „gyermekszereplőt”, ez viszont nem csak azért problémás, mert irreális képet mutat a kamaszkapcsolatokról, hanem mert olyan üzeneteket közvetít, mint (1) a meztelen fotók „a szerelem valutái”, (2) aki gimnazistaként még szűz, a nyolcvanas években ragadt, és azonnal „el kell kapjon egy

A történet főhőse és narrátora az édesapját gyászoló Rue (Zendaya), egy tizenhét éves lány, aki túladagolása és látszatrehabilitációja után igyekszik visszatérni a valóságba. Meghatározó ebben plátói szerelme, Jules (Hunter Shafer), akihez legalább annyira szenvedélyesen ragaszkodik, mint a narkotikumokhoz. Ehhez mérten a sorozat nem csak tudatmódosítókról szól, hanem a függőségek bonyolultságáról (például Maddy és Nate toxikus kapcsolatáról vagy Cassie társfüggőségéről). Meglepően komplex jellemek bontakoznak ki a sorozat nyitójeleneteiben, közhelyesnek tűnő szereplői messzemenően többek annál, hogy pompomlányok, élsportolók, kövérek vagy szerelmesek; megismerésükben lényeges szempont gyerekkoruk és azok a szülői példák, amelyeket követnek, amelyek ellen fellázadnak, vagy amelyek soha nem is léteztek számukra.

Fontos kiemelni ugyanakkor azt, ami valóban egyedivé teszi az *Eufóriát*: a látványvilágot. Ez elsősorban Rév Marcell magasan szárnyaló operatőri munkáját dicséri, amely ironikus módon épp a drog-jelenetekben tud igazán elrugaszkodni (ilyen az emlékezetes forgószoba-jelenet, a karnevál-epizód vagy az évadzáró musicalrészlet). Elemi dramaturgiai szerepük van a piros-lila-kék fényátmeneteknek és rezignáltabb barnáknak, de hasonlóan precíz a smink- és gardróbmegoldások vagy Labrinth egyedi filmzenéje. A változatos (film)művészeti utaláshálózat már-már a kultszériák közé repíti az *Eufóriát*, mindeközben narratívájában búbajosán kamaszos: akad itt *Rómeó és Júlia*-párhuzam, szűzlányszorongás és sms-szerelmek, amelyekkel a felnőtt néző nem sokat tud kezdeni – esetleg megkönynyebbül, hogy végre „átlagos” kamaszokat lát.

A *Tizenhárom okom volt* debütjét követően heves vita alakult ki arról, hogyan mutathat be tinisorozat érzékeny témákat úgy, hogy nézői a Werther-effektus² nyomán ne utánozzák a filmben látottakat.

farkat”, (3) lehetséges a konszenzusos együttlét tizennégy- és negyvenévesek között, amíg a kiskorú „irányít”. Mindig bízhatunk abban, hogy bár a sorozat reflektálatlanul hagy néhány problémát, nézői mégis levonják a megfelelő következtetéseket – de ez megint csak több kérdést vet fel.

Nézheti-e egyáltalán valaki az *Eufóriát*? Ennek tisztázásához lényeges a második évad, amely nem csupán a sorozatot ért kritikákra reagál, hanem saját álláspontját is megerősíti. „Közkedvelt szereplőként, akinek sokan drukkolnak, úgy érzem, felelősséggel tartozom, muszáj jó döntéseket hozzak. De visszaestem. Mentségemre szóljon, már az elején megmondtam, hogy eszem ágában sincs leszokni. Mégis, belátom. Az országunk sötét. És elcseszett. Az embernek kell valami, ami reményt adhat. És ha a valóságban nem talál ilyesmit, a tévében keresi. Sajnos nem én leszek az” – állítja főhősünk mutatópálcával a kezében. Egyértelmű, szinte didaktikus disclaimer: a sorozatnak nem célja sem megnevelni, sem felvidítani nézőit, ahogy azt elvárnák tőle napjainkban. Ehelyett megpróbálja felülmúlni önmagát technikai bravúrában (például a második évadot kizárólag analóg filmre rögzítették), intertextuális utalásaiban és avantgárd gesztusaiban (az egyik szereplőt konkrétan egy *Eufória*-paródiapornóból castingolták). Mindez viszont az átlagos *Eufória*-nézőnek már kevés lenne.

A „több” nagyjából az ötödik résztől kezdődik, amelyben Zendaya sokáig visszafogott játéka újabb Emmyért kiált. Nyoma sincs már glitteres csillogásnak vagy szárnyaló kameramozgásnak: egy izzadt arcú kislány kudarca tárul elénk, aki bármit képes feláldozni még egy adag ópiumért, és az *Eufória* félelmetes bármi-skáláját ismerve meglepő, hogy az epizód nem a *Rekvium egy álomért* zárlatába torkollik. Az utolsó métereken a tabudöntögető ▶ 22.

► 21. felnőtt-tinidráma hirtelen mégis elkezd tinidrámaként viselkedni. Egyfajta keserűes zárlatot kapunk, a drogfüggőség földi poklát egy könnyed hisztériával spékelt gimis bohózat ellensúlyozza. A metaszíndarab egyfajta művészeti hitvallásnak is megágyaz, amelyben a sorozat a gyakran idézett kritikákra reagál („a művészet veszélyes kell legyen”; „néha meg kell bántani az emberek érzelmeit” – ismételtetik a szereplők). Nem csak a művészet miértjeiben mélyül el: a függőségek ok-okozatosságát is alapos vizsgálat alá veti, így az első évad hektikus kameramozgásait kitarított közeli váltják. Kifejezetten érettek a gondolati töltetű jelenetek, amelyekben azt boncolgatják a szereplők, van-e erősebb érzelem a gyásznál, hogyan függ össze az adiktó és öngyűlölet, mit jelent jobb embernek lenni, és hogyan válnak a lelki sebek műalkotássá.

A világ sötét, elcseszett, és az embernek nem mindig az kell, ami reményt adhat.

Az *Eufória* párbeszédre, konfrontációra sarkall. Nem nosztalgiasorozat, nem drogprevenációs segédeszköz. Egyfajta posztinternet-avantgárd becsületpróba, amely a kamaszéletérzés rapszodikusságát többszörösen felnagyítva szemléli a világot, és jut el azokhoz a felismerésekhez, amelyek nem múlnak el a gimnáziumi évekkkel. Kinek szól tehát ez a nehezen nézhető, szép és veszélyes széria? Kevesebbeknek annál, ahányan jelenleg nézik, ugyanis az HBO második legsikeresebb sorozata a *Trónok harca* után.³ De belátom: a világ sötét, elcseszett, és az embernek nem mindig az kell, ami reményt adhat. Sokszor épp az, ami pontosan megmutatja, mennyire sötét.

■ **Eufória (Euphoria)**, színes amerikai tévésorozat, 2019–2022. **Rendező:** Sam Levinson. **Forgatókönyvíró:** Daphna Levin, Ron Leshem, Sam Levinson. **Szereplők:** Zendaya, Hunter Schafer, Jacob Elordi, Sydney Sweeney, Angus Cloud. **Operatőr:** Rév Marcell. **Vágó:** Julio Perez IV. **Zene:** Labrinth. **Producer:** Philipp A. Barnett. **Gyártó:** HBO.

Jegyzetek

- ¹ Kovács Gellért: *Drogok, pedofilapu, farokszelfi*. Online: <https://player.hu/kult/euforia-kritika>
- ² A Werther-effektus Goethe regényéről kapta nevét, amely a „másoló öngyilkosság” első ismert példáit idézhette elő.
- ³ https://filmtett.ro/hirek/az-euforia-a-tronok-harca-baberjaira-tor?fbclid=IwAR2FMVBN1NqLOaNXKnakvpw_d7_yO-2bO8DmKbvXBEudnyi9Tdh3wqE-3ko

BARTHA RÉKA

„Tóték-terápia” háborús időkre

Úgy dobozolnak Tóték Örkény István népszerű tragikomédiája sepsiszentgyörgyi előadásában, hogy a színpadon a maga valójában egyetlen doboz sem jelenik meg. Bocsárdi László 2021. november 21-én bemutatott rendezésében ez a hiányzó elem az egyik legszembetűnőbb megfogalmazása annak, ami szemmel nem látható. Csupán zsigereinkben érezzük a szublimálódott terrort, amely lassanként hétköznapjaink szerves részévé vált (előbb egy vírus, majd egy háború jelképezte fenyegetettség révén). Éppen ezt a kifinomultságot szoktam keresni a színházi előadásokban, amikor a hiány úgy mesél a nézőnek, hogy beleborzong. Ettől színház a színház, hogy markáns gondolatiságot közvetít az által, amit nem mutat meg. Itt éppen egy olyan elemet – az értelmetlenséget jelképező dobozolás végtermékét –, ami nélkül eddig el sem tudtuk képzelni Tóték színpadi történetét...

Nem örvendeztem még ennyire, hogy egy új produkciónak nem a bemutatóját, és még csak nem is az első előadásainak valamelyikét láttam, hanem 2022. február 24-e után volt esedékes számomra a megtekintése. Ez itt ugyanis „víválasztó” dátum. Akkor változott meg – most úgy érzem – visszafordíthatatlanul mindannak az értelmezési horizontja, amit Örkény által Bocsárdi megmutat nekünk a *Tótékban* a sepsiszentgyörgyi színpadon. Bizonyára a fátumszerű időpont előtt is hatásos és teljes értékű lehetett ez a sepsiszentgyörgyi színrevitel, még úgy is, hogy akkor háború alatt a második világégést értettük, tehát azt, amelyről a színpadi szöveg szól. Azonban a szomszédságunkból átáramló háborús fenyegetettség hangulatában nézői érzéseink élesebbé váltak, és mire 2022. március 19-én alkalmam volt megnézni ezt a színpadi értelmezést, már egy teljesen más háborúról szólt, mint annak előtte. Sejtéseim szerint ez a nyomasztó jelenvalóság már a színészi játékban is beérett, beleégett a produkcióba, így határozottan érdekelné egy, a színészek körében végzett ankét arra vonatkozóan, hogy miként épültek be a korábbi hetek világszínpadának történései ebbe a játékba, hogyan rendezték át a hangsúlyokat. Mert, például, Kónya-Ütő Bence a sepsiszentgyörgyi Örnagy szerepében olyan tökéletes Vlagyimir Putyin volt számomra, hogy a politikai elemzők is nyugodtan jegyzetelhetnek a nézőtérén. És ez csupán egy példa, mert általában véve is, a *Tóték* sepsiszentgyörgyi története egész egyszerűen olybá tűnt számomra, mintha egy velünk közvetlenül kortárs színpadi szerző írta volna meg a jelenkorunk háborújából – a hírfolyamokból tökéletesen kirajzolódó diktátorjellemre és a terror mai természetrajzára támaszkodva. A szereposztásról meg nemcsak azt kell megállapítanom, hogy Bocsárdi László rendezőként és színidirektorként is úgy ismeri színész kollégáit, mint a saját tenyerét, hanem azt is, hogy hibátlanul és mellékzöngék nélkül kottázta le ennek az abszurdumában is tökéletes háborús Odüsszeiának a legárnyaltabb jelentéstartalmait.

A narrátor (korifeus) szerepét alakító Beczásy Áron adja meg a hangot e tökéletes szimfóniához, és attól a bizonyos első pillanattól kezdődően be is szippant minket az eszméletlenül színes játék, amelynek a verbális tartalmi is olyannyira sűrűek, hogy egy-egy gondolatfoszlányon napokig el lehetne csámcsogni, izlelgetni magunkban Örkény posztumusz „látnoki” tehetségének sziporkáit. Mindemellett pedig azon is elmélázunk, hogy jelenkorunk háborújáról rendelni sem lehetett volna alkalmasabb színpadi szöveget.

A Tót szerepét játszó Mátray László, a Tótnét alakító D. Albu Annamária és az Ágikát megformáló Vass Zsuzsanna hitelesen és együttesen rajzolja meg a hatalom önkényének és a kommunikációs manipulációnak egyformán kiszolgáltatott, teljesen átlagos vidéki családot, amely mindent arra az egy lapra tesz fel, amely rövidesen a történet kezdete után semmivé válik: hogy a család „trónörökös”, Gyula élve kerüljön ki a lélekvesztő helyzetből. Ez a fájdalmas valóság,

Csupán zsigereinkben érezzük a szublimálódott terrort, amely lassanként hétköznapjaink szerves részévé vált.

THEÁTRUM

miszerint a kisember nagy áldozathozatala roppant kisszerűvé válik, amint kiviláglik, hogy ő csupán kis és lényegtelen fogaskereke egy olyan gépezetnek, amely minden emberit bedarál, ami az útjába kerül, mindvégig ott lebeg Tóték tét nélkülivé vált történetében. Képtelenek vagyunk elvonatkoztatni attól, hogy ez a „kaptafa”, amit itt látunk, a második világháború valóságát mintázza, és nem az orosz–ukrán háborút, olyannyira találó ez a legfrissebb valóságunkra is. Amikor a színészi játék komikus eszköztára kicsavarja belőlünk a harsány nevetést, ennek színezete eltusolhatatlanul tragikus is, mert bár a Tótot ért sorozatos megaláztatás és az egyenes jellem fokozatos leépítése, például, önmagában komikus, mechanizmusait illetően magát a humánusot számolja fel. Ezen pedig nincs, amit nevetünk. És mégis nevetünk, mert Bocsárdi itt, közvetetten ugyan, de terápiára (is) invitál bennünket. Pontosabban egy olyan egzorcizálásra, amelyet orvosi ajánlásra kellene felírni mindazoknak, akik nem tudnak mit kezdeni a háborús szorongásukkal, helyenként megmagyarázhatatlan páni félelmükkel, szellemi egészségmegőrzés céljából ki szeretnék engedni a gőzt. Sepsiszentgyörgyön nem volt szükség valamiféle spéci meghívóra, mert a nézőtér tele volt, a nézői hangulat nehézkes feloldódásából viszont azt „olvastam ki”, hogy a közösségen belüli „félelemráta” egyáltalán nem elhanyagolható. Mondjuk, erre az a tényszerűség is rájátszott, hogy a térségünkben háborút legutóbb a nagyszüleink (kisebb arányban a szüleink) éltek meg, és amiről Örkény ír, az pontosan „az a háború”, de több tekintetben is kísértetiesen és nyugtalanítóan hasonlít a jelenlegire. Sepsiszentgyörgyön tehát – négy hónappal a bemutató után – Tóték telibe találták a legnagyobb kollektív félelmünket (ez az előadásvégi katarzisz táptalaja itt). Nem fejtem ki részletesen, hogy a félelem kiváltotta belső folyamataink tekintetében miért ideális gyógyír a tragikomédia, amelyben a befogadó egyenlő távolságra

helyezkedik el megváltoztathatatlan helyzete legmélyebb tragikumától, illetve – a komikum által – az erre a súlyos tartalomra való távolságtartó reflexiótól, maradjunk annyiban, hogy ez a komplex hatásmechanizmus a traumafeldolgozás ideális receptje. Mondom ezt úgy, hogy nem vagyok pszichológus, de „saját bőrömön” kipróbáltam a sepsiszentgyörgyi *Tótékat*. Az, hogy a színháznak ezzel a jótékony hatásával társadalmilag összességében keveset foglalkozunk, még nem jelenti azt, hogy másodlagos fontosságú, csupán annyit jelent, hogy társadalmilag keveset foglalkozunk a dologgal...

A terror és diktatúra mechanizmusainak sepsiszentgyörgyi színpadi tere minimalista és funkcionális, kellően „kortalanra” stilizált ahhoz, hogy nyolc évtizeddel korábbra és a jelenünkre egyaránt vonatkoztassuk. És ehhez illeszkednek a jelmezek is, amelyek ugyancsak a stilizált vidékiséget és katonai hierarchiát idézik. Amiről itt viszont szólnom kell, az az Örnagy (Kónya-Útő Bence) és Tót (Mátray László) nyerő és megnyerő kettőse, hiszen a produkció teljes konstrukciója azon a folyamaton nyugszik, ahogy az előbbi a mindent elborító betegséget, a másik a kiveszőfélben levő egészséget megformálja. Ide már doboz sem kell, hiszen ez a libikóka maga a terror tértnyerése, a végén pedig még az sem tud megnyugtatni, hogy maga az Örnagy kikerül a képből...

■ **Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház.** Örkény István: *Tóték*. Bemutató időpontja: 2021. november 21. **Rendező:** Bocsárdi László. **Szereplők:** Mátray László, D. Albu Annamária, Vass Zsuzsanna, Kónya-Útő Bence, Erdei Gábor, Nemes Levente, Szakács László, Gajzágó Zsuzsa, Derzsi Dezső, Pignitzky Gellért, Pál Csaba, Fekete Zsolt, Kolcsár József, Beczásy Áron. **Díszlettervező:** Bartha József. **Jelmeztervező:** Cs. Kiss Zsuzsanna. **Világítástervező:** Bányai Tamás. **Zene:** Bocsárdi Magor. **Színpadi mozgás:** Bezsán Noémi. **Dramaturg:** Kali Ágnes. **Ügyelő:** V. Bartha Edit. **Súgó:** Dobra Mária Magdolna.

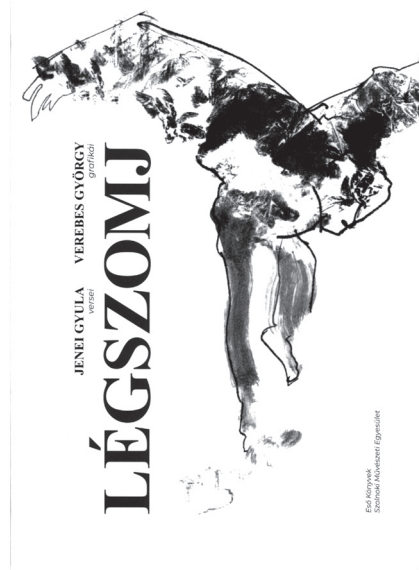
Légszomjban szenvedő nyelv

Adorno elhíresült mondata, mely szerint „Auschwitz után verset írni barbárság”, máig rengeteg vitára ad okot. Pilinszky János például az adornói alaptétel cáfolatára Paul Celant hozza fel, aki szerinte Auschwitz utáni verseket írt, és ugyanezt gondolja Tadeusz Rózewicz vagy Samuel Beckett költeményeiről is. Ebből a gondolatmenetből kiindulva, ha nem is lehet/szabad egyértelműen kijelenteni, hogy értelmetlen, mindenképpen adódik a kérdés: lehet-e már verset, érvényes verset írni (érvénytelent meg minek?) egy olyan világjárvány idején magáról a járvány okozta traumáról, amelynek csak a kezdete bizonyos? Mint ismeretes, 2020 márciusa óta beszélhetünk a koronavírus-járvány közép-kelet-európai jelenlétéről, amely azóta világméreteket öltött, de hogy még mindig az elején vagyunk-e, a közepénél, vagy kifele tartunk-e belőle, valószínű, még senki nem tudja megmondani. Tény, hogy a társadalom, a gazdaság működését súlyosan érintő, a kulturális élet hagyományos, személyes közegeit megbénító, az egyes ember mindennapjait ellehetetlenítő láthatatlan ellenség következményeiben nagyon is kézzelfogható jelenléte (karantén, megbetegedések, elhalálozások) azonnali reakciót váltott ki a tudós- és művészvilágból. A járvány mint téma és hatás, illetve a miatta kialakult léthelyzetre való reflektálás behálózta nemcsak a közbeszédet, hanem részévé vált a kultúrateremtő aktusoknak is: videómegosztókon raktárkoncerteket nézhetünk, a közösségi oldalakon online könyvbemutatókon és író-olvasó találkozókra vehetünk részt, irodalmi folyóiratok online felületén tematikus rovatban karanténtörténeteket olvashatunk, nem beszélve egy-egy múzeum, alapítvány vagy politikai szervezet által meghirdetett, a karantén tapasztalatait elbeszélő dokumentumértékű vagy szépirodalmi szövegekre kiírt pályázatokról stb. S mint ahogy minden bizonnyal az adornói tétel ellen és mellett érvelők vitája sem jut nyugvópontra, valószínű, a fentiekben megfogalmazott dilemma sem dönthető el végérvényesen. Ami viszont egyértelműen körvonalazódni látszik: hogy a járvány teremtette léthelyzetre adott kulturális-irodalmi válaszok száma – kis túlzással persze – a járványterjedés sebességével együtt exponenciálisan növekszik, ugyanúgy, ahogy korábban, a 20. században értékképző, kultúrateremtő eredővé vált az első és a második világháború, valamint részben a kommunizmus okozta tragédiák műalkotássá lényegítése. Azt persze ki tudná megjósolni, hogy a jelenleg kialakult helyzetre a kultúra közegeiben, különösen az irodalmiság igényével megfogalmazódó válaszok mit és mennyit fognak érni az idő mérlegén? Ki tudná ezt eldönteni, amikor nincs meg hozzá a kellő időbeli távlat, az utólagosságból adódó többlétezés? Egyáltalán szükséges-e ez az időbeli eltávolodás, vagy épp erre, a dolgok közepéből való reflexióra van szükség a hiteles dokumentálhatósághoz, művészi megjelenítéshez?

KRITIKA

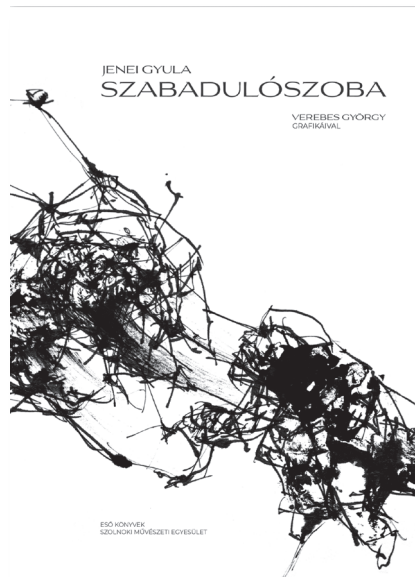
Amennyire a fent vázolt körülmények között megállapítható, úgy tűnik, Jenei Gyula és Verebes György *Légszomj* című kötete is (méltán beszélhetünk társszerzőségről, hiszen Verebes grafikái a könyv minden oldalán dialogizálnak Jenei verseivel, sőt, abban az esetben, ha a vers többoldalas, akkor oldalanként még egy-egy grafika társul a szöveghez) az Adorno-féle továbbhagyományozódó vita részévé válik. Pusztá megjeleneése ugyanis azt állítja, van, lehet vers háború idején is, amennyiben – a közbeszédben is tapasztaljuk – a járvány elleni védekezés a háborús retorikát léptette működésbe. A műsák tehát nem hallgatnak. A kérdés azonban az, hogy miként beszéltek a költőt, a képzőművészt.

Ha nem is barbárság járvány idején a járványról verset írni, Jenei Gyula könyvét olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy az a negatív töltetű mentális és lelkiállapot, a közérzet, amelyet a 21. század második és harmadik évtizedének fordulóján az emberekben létrehozott, (maradandó?, átmeneti?) nyomot hagy nemcsak a közbeszéd, hanem közvetve vagy közvetlenül a szépirodalmi művek egy része nyelvének szövetén is. Jenei könyve nem csak azért szándékoltan egyenmű, mert minden egyes szöveg a vírusjárványról, a miatta kialakult szorongásról, (halál)félelemről („milyen sietősen fogy az út, / s milyen következetesen maradnak el a társak” – *NEGYVENHETEDIK NAP / 04. 26.*), az embertársakhoz való viszonyulás megváltozásából, a világundorból fakadó bűntudatról („így csak a rosszkedv marad, hogy megint elmulasztottam valamit, / amit talán mégis meg kellett volna tennem” – *TIZENHETEDIK NAP / 03. 27.*), az emberi szabadság korlátozásáról és az élet általános ellehetetlenülésének drámájáról szól, olykor ironikusan („beszünttettem a levegővételt” – *NEGYEDIK NAP / 03. 14.*). Azért is egy-síkú és *hangszerelésében* monoton, mert a „költői” regiszter, amelyen ezt megteremti, szintén jelzi, hogy nem lehet a járvány előtti versbeszédben megszólalni. Úgy tűnik, nemcsak tematikailag válik a vers karanténverssé, hanem maga a versnyelv is karantén-versnyelvvé alakul át, mintha a versek szövetét is átjárná a vírus. Akár bántó is lehetne Jenei Gyulára mint alkotóra (aki már bizonyította, hogy tudja, mi a vers!) és az eddigi költészetére nézve, hogy imént a *költői* szót idézőjelbe tettem, de nem erről van szó: hanem arról a – ha nem is a kötet minden pontján kitapintható, de összességében meggyőző – stilisztikai megformáltságról, amely az előbeszéd szürkeségével, szinte bántó kopárságával reflektál a hétköznapok történéseire, a hatalom intézkedéseire, a média, a politika manipulációira. Olyan versnyelvet teremt, amely, akár a maszk alatt az emberek, levegő után kapkod, akár a lélegeztetőgépre került súlyos betegek, légszomjban szenved (ilyen értelemben is rendkívül pontos metafora a kötet címe): a központozás ugyan nem marad el, de a sorok kisbetűvel kezdődnek, mintha félbeszakított monológok lennének,

amelyek zihálásokra, napokra szakadnak, de amelyek mégis egymásba kapcsolódva egyetlen nagymonológvá változtatják a könyvet. A (nagy)monológjellegét kevésbé az itt-ott túlmagyarozott-túlfuttatott és ezért didaktikussá váló darabok erősítik (*TIZENHETEDIK NAP / 03. 27.*; *HUSZONHETEDIK NAP / 04. 06.*), hanem azok, amelyekben a felsorolás a lírai narrátorban végbeműködő képzetársítás nyelvi alapja, s amelyekben a világos és sodró erejű mondatfűzésnek köszönhetően különböző időrétegek kapcsolódnak össze, a többféle időben vibráló tudatot vagy a tudat által pörgetett időt, az időszetek közötti síkváltásokat jelenítik meg (*HARMINCEGYEDIK NAP / 04. 10.*; *NEGYVENHETEDIK NAP / 04. 19.*).

Ez a depoetizált nyelv a kötet címén kívül alig enged be költői képeket, de amikor igen, akkor azoknak éppen a költőietlenített kontextus ad különös hangsúlyt. Ilyen például a megfertőződéstől való szorongás („lepkeként verdes bennünk / a szorongás” – *ELŐSŐ NAP / 03. 11.*) vagy a betegség, öregedés, halálfélelem képi megjelenítése („csoszogósan vándorogtál alatta a járda” – *NEGYVENHETEDIK NAP / 04. 19.*; „a képzeletemben, / mint horrorfilmben, / megszámlálhatatlan víruskamikaze kerengtet” – *ÖTVENÖTÖDIK NAP / 05. 04.*). A képi beszédet háttérbe szorító-kiktató élőbeszéd-szerűséget, a líraiságot kiktató költői nyelvet az is magyarázza, hogy a szövegek lírai kódoltságuk ellenére kilépnek a lírából, és elmozdulnak az epika felé. Nincsen ugyanis címük: helyükön az szerepel, hogy az adott szöveg a karantén hányadik napján és milyen dátumon készült, vagy hányadik és melyik napjáról szól. Ez a Mikes Kelemen *Törökországi levelek* című művére utaló eljárás Jenei kötetének darabjait az irodalmi napló és levél műfajához köti, ugyanakkor elvezet a dokumentumprózáig (elég, ha csak Kuncz Aladár *Fekete kolostor*-ra gondolunk), a szépirodalmi és a történeti narratíva határvidékére. Ebben az olvasatban a könyv 29 lírai bejegyzése – amely a járványidőszak 237 napjának, mintegy 8 hónapnak a karanténélményét, -reflexióját rögzíti/tömöríti (az első bejegyzés 03. 11.-hez, az utolsó 11. 02.-hoz kötődik) – a társadalomban marasztalt, de embertársaitól távol tartott, lakásába és önmagába száműzött beszélő lelkiállapotának, élet- és kultúrafelfogásának, az őt manipuláló média, a róla, de nélküle döntő politikai hatalom, félelmetes társadalmi gépezet működésének, saját pesszimista emberképének, élet- és világundorának, lemondásainak és halálfélelmének

a krónikás igényével megjelenítő lírai narrációja. Ugyanakkor azért, hogy a költő nem jelöli az évet (2020), az időben való konkrét megtörténést az időtlenségbe emeli (vissza), érzékeltetve, hogy bármikor, újra és újra megtörténhet a vírus okozta járvány, és állandósulhat a bezártság mint léthelyzet.

Jenei Gyula könyve kényelmetlen olvasmány, olyan, mint „éhező” embernek József Attila „Harmadnapja nem eszek” típusú, a léthiányban vergődés drámáját felmutató verseit olvasni. Kényelmetlen, mert napi önmagunkkal, korlátainkkal, bűneinkkel szembeesít. És felkavaró, mert pesszimista. Azt érzékelteti, hogy a járvány fokozottan előhossa az emberben a torzulásra való hajlamot, és nem képes eljutni a felismerésig, hogy ez az időszak arra való alkalom is lehetne, hogy jobbá váljék, vagy felkészüljön a jobbá válásra. Marad olyan, amilyenek már a görögök látták: „az elején sokan mondogatták (...): / a járvány után nemcsak más, / de jobb lesz a világ. / emberibb. / mintha lehetne mérni a jóságot mérlegen vagy centivel. / pedig a görögöktől is tudhatjuk, az ember nem jó, csak *csodálatos*. / más fordításban: a sok *szörnyű csodafajzat* között / a *legsörnyőbb*” (KÉTSZÁHARMINCHETEDIK NAP / 11. 02.). Ennek a szenvedő, kiszolgáltatott, eltorzult, megváltatlanságra ítélt embernek a képi megjelenítői Verebes György szintén felkavaró fekete-fehér grafikái, amelyek a világ nélkül, de mégis a világra tudatosan reflektálni akaró embernek (a versek/lírai naplójegyzetek beszélőjének) a törekvését is kigúnyolják, érzékeltetve: itt valami végérvényesen bevégeztetett, és már soha nem lesz, nem lehet olyan az ember, a világ, a kultúra, a vers, mint Auschwitz előtt, illetve Auschwitz után és a járvány előtt.

*

(A világ a szabadulószozából. Appendix a Légszomjhoz)

A *Légszomj*ről szóló kritikámat közvetlenül a kötet megjelenése után, 2021 áprilisában írtam meg, amelynek publikálása objektív okok miatt váratott magára. Abban úgy fogalmaztam, hogy a járvány okozta traumákra adott kulturális-irodalmi válaszok száma a járványterjedés sebességével együtt exponenciálisan növekszik. Akkor még nem tudhattam, hogy Jenei Gyula sem télenkedik, és – mivel a járványhelyzet lényegileg azóta nem változott – továbbírja könyvét, amely meg is jelenik még a *Légszomj*ről írt reflexióm előtt. A világjárvány által meghatározott alkotói döntés és gesztus kívánta meg tehát, hogy magam is folytassam kritikámat, mintegy utóiratszerűen rögzítsem, hogy az ugyancsak Verebes György grafikáival megjelenő, a 2021 márciusától decemberéig tartó időszakot lefedő, 66 jegyzetvert tartalmazó *Szabadulószoza* – amelynek első ciklusa a *Légszomj* változatlanul hagyott anyaga, kiegészülve a kötetcímmel azonos

című ciklussal – miként írja tovább, esetleg helyezi új horizontba a korábbi könyvet.

Mint ismeretes, a szabadulószoza olyan játék, amelyben a résztvevőknek megadott időn belül logikai vagy ügyességi feladatok segítségével kell kijutniuk egy szobarendszerből. A feladatokat egyénileg vagy csapatban lehet megoldani, a játékosok pedig a játék alatt elveszítik az időérzéküket, mert magával ragadja őket a feladatmegoldás láza. Jenei Gyula kötetének metaforikus címe a definícióhoz képest vagy becsapásnak minősül, vagy ironikusan olvasható. A jegyzetversek tanúsága szerint ugyanis – hiába telt el egy év – a koronavírus-világjárvány okozta bezártságból nincs szabadulás, ráadásul a halálos *játékba a résztvevők* nem önként léptek be, nem tudni, ki a játékmester, illetve nincs meg az esetleges szabaduláshoz szükséges gondolkodásmód és eszköztár. Ami aggasztóbb – és ezért kételyeim is vannak a továbbírás szükségességét illetően –, hogy mintha a reflektáló én is áldozatává válna ennek az állandósulni látszó, kilátástalan léthelyzetnek. A *Légszomj*ban megteremtett depoetizált költői nyelven beszél tovább, tehát poétikai regiszterben nem hoz újat, valószínűleg azért, mert megalkotója ezt a líraiságot felszámoló vagy azt nyomában őrző, többnyire publicisztikai stílusú, napló- és jegyzetformát gondolja még mindig az egyetlen érvényes megszólalási módnak. Ilyen értelemben nem is tűnik fel, hogy új, önálló hang született volna, és nem változik a beszélői (ön)reflektív nézőpont sem.

Változott azonban valami más, s ez az, ami még több aggodalomra ad okot a *Szabadulószozá*t olvasva: hogy ennek a könyvnek az új része mintha más összefüggésbe helyezné az emberek iránti részvétet, az etikus-humánus viszonyulás kifejeződései formáit, az egyéni létezés és a mások szabadsága határai kijelölhetőségének-kijelölhetetlenségének problémáját. Sokkal nagyobb teret szentel ugyanis a „járványdepresszió”-nak [*Hatodik jegyzetvers (2021. március)*], a járvány okozta társadalmi torzulásoknak, és mintha az időközben piacra dobott s ezért a ciklus jegyzeteinek új témájaként helyet kapó vakcina tekintetében, az oltás kontra nem oltás, valamint a maszkhasználat körüli társadalmi hisztériában maga az én is türelmetlen(ebb) lenne [*Negyedik jegyzetvers (2021. május)*; *Ötödik jegyzetvers (2021. május)*]. Az a megdöbbentő, hogy Jenei kísérletet sem tesz a médiában és a közbeszédben működő megosztottság versben történő felszámolására vagy valamilyen új

poétai-poétikai beszédmód, nézőpont kialakítására, sőt maga is beleáll a megosztó, egyoldalú retorikába. Meglátásom szerint így válik az oltáspártiak szája íze szerinti, ideologikus szólamná a *Szabadulószoza* című ciklus. Részleges, ironikus felismerései is éppen ezért nehezen hihetőek („elvégre nem az ember a lényeg, / hanem az elv” – *Első jegyzetvers (2021. szeptember)*), mert maga is a társadalmi többség elvei nevében ítélkezik/minősít. Ebben a megközelítésben ezt a bírálatot nem enyhíti ennek a pozíciónak, a szerepet öngazoló gesztusnak a nyílt vállalása sem: „az újabb szövegekkel viszont szint vallottam, / besoroltam magam az oltakozók táborába. / okos író ilyen nem tesz. nem politizál, / nem foglal állást társadalmat megosztó kérdésekben” [*Negyedik jegyzetvers (2021. december)*]. S még ha az írástudó felelősségét mérlegre tevő gesztus ellenére is [*Tizenötödik jegyzetvers (2021. április)*] egyfelől felháborító ez az emberi-költői attitűd, még ha érthetetlen is, hogy milyen, nem egyértelműen leszögezett érvek mentén pozicionálja magát és mond ítéletet az én másokról [*Hatodik jegyzetvers (2021. április)*; *Nyolcadik jegyzetvers (2021. április)* stb.] – ami végletes álláspontjánál fogva az ezt szóvá tevő kritikust is könnyen megbélyegezheti –, másfelől a kötet, ha fel nem is menti az ént, de megalapozza, igazolja ennek a beszédmódnak a (részleges) létjogosultságát. Ez pedig a beszélő hipochonder volta, valamint az őszintén megnyilatkozó, a ciklus egészét, így a könyv alaphangját is meghatározó (halál)félelem. A járványhelyzet élet-halál kérdésként való megközelítése pedig érthetővé teszi az emberektől való viszolygását [*Nyolcadik jegyzetvers (2021. március)*], a belőlük való kiábrándulását [*Tizennyolcadik jegyzetvers (2021. március)*], azt, hogy legintimebb emberi kapcsolatait is a járványhoz való viszonyként képes megélni [*Első jegyzetvers (2021. április)*]. A megállapítás pedig, mely szerint „unom / [...] / a szabadulószoza / reménnyel telipakolt kilátástalanságát” [*Negyedik jegyzetvers (2021. október)*], olyan létfilozófiai summázattá válik, amely azt sugallja, a vírusjárvány és az általa okozott rettegés a létezés maga, a lét maga a szabadulószoza, amelyből csak a halál válthat ki/meg. Ennek a reménytelen-reményteljes perspektívának a körvonalazódása lehet az olvasó jutalma egy olyan – adornói értelemben vett – vírus fertőzte jegyzet(líra)nyelven, amely bár itt-ott ezen belül is bántóan hétköznapi, triviális [*Negyedik jegyzetvers (2021. április)*; *Tizenegyedik jegyzetvers (2021. április)*; *Második jegyzetvers (2021. szeptember)*], szövevényében mégis meg-megpillantható a szépség egy-egy mozaikja, mint ahogy fel-felderengenek járvány előtti életünk emlékciklikjai vírus fertőzte tudatunkban [*Tizenhetedik jegyzetvers (2021. április)*; *Második jegyzetvers (2021. május)*].

Jenei Gyula – Verebes György: Légszomj. Első Könyvek – Szolnoki Művészeti Egyesület, 2020; Jenei Gyula – Verebes György: Szabadulószoza. Első Könyvek – Szolnoki Művészeti Egyesület, 2022.

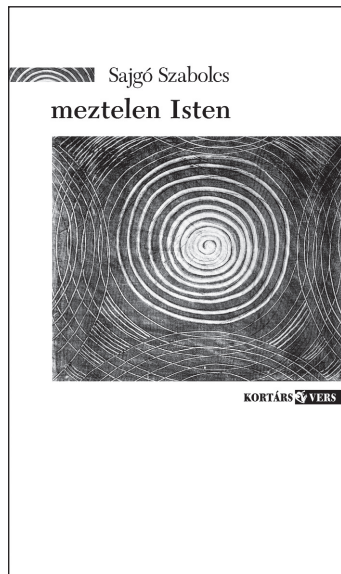
Meztelenség – közelség

Sajgó Szabolcs: *meztelen Isten*. Kortárs Kiadó, Budapest, 2021.

Igaz lenne, hogy „nem akad / aki értené a szót / meztelen” (*neszezés*, 19.)? Sajgó Szabolcs *meztelen Isten*e feloldja a nyelv, a test és a lélek nyugtalanító meztelenségéből fakadó szégyenérzetet, hogy ezáltal kimozdítsa olvasóját a komfortzóna szürkességéből, és leleplezze a közelség bizonyosságait, néma gesztusait.

A Lackfi János által írt fülszöveg átkódoló líraként hivatkozik Sajgó verseire, melyek „[m]ai idöket hangolnak bibliai idökre. Régi történeteket szönek a maiakba. Eseti tartalmakat változtatnak örökké. Minden idöket alakítanak át minden idöké.” De mondhatnánk azt is, hogy kivételes közelség líra – térbeli, időbeli látókat rövidít, míg a láthatatlan láthatóvá, a hal(l)hatatlan hallhatóvá nem válik. Születés és halál „történelmi futószalagán” (*a magvak mutatják*, 82.) újból és újból feltűnik az igazság iránti kíváncsiság. A hitben való kertészkedés rávilágít arra, hogy a titok a szemünk előtt rejlik: „minden a semmi egyedül / a semmi meg minden / veled” (*semmi a minden*, 50.). Irodalmi-bibliai motívumrendszerbe ágyazottan, olykor filozofikusan, máskor ironikusan tárja fel a szívkosarak tartalmát, a szabásminták hibáját, a fény és sötét, a gyermekkor és desszertek, a szárny- és farktollak, a porzók és bibék kapcsolatát. A létállapotok anyagiságán ősi zsigerek és a párbeszéd változatlan vágya szűrődik át.

A kötet elsősorban befelé figyelésre készített. Tétje, hogy hozzáférhetővé változtassa a kinti és benti semmi mellett némán megbúvó mindenséget. Mert a semmi mellett mindig van valami, ami egyszeri, újra nem játszható, meg nem ismételt. Kákonyi Júlia képzőművész a festészet és grafika metszéspontjából eredő monótipia technikáját alkalmazva hasonlóképpen a ki nem javítható, soha újra nem alkotható, egyszeri első benyomásokra hagyatkozik. Egyszeri nyomatok tehát Kákonyi földszínekbe, Sajgó szívhangokba kódolt üzenetei, melyek bíznak abban, hogy „a világ szép magában / egyszer majd mellé vetkezel / tán magadtól is” (*meztelen*, 78.).

FÜLSZÖVEG

Zajzenék és csendvirágok

Balázs Imre József: *Egyformázni, különbözni*. Illusztrálta Márton Éva. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2022.

Hogyan érik utol egymást a türelmetlen kérdések a víz fodrozódásaiban? Mikor és miképp hallható meg a közeledés, egy emlékkép vagy a jelenlét zümmögése? Hát az egyedüllét csöndzaja? És hol nyílik az a végtelen képkeret, amelyből a világ mindig másképpen néz vissza ránk?

Balázs Imre József legújabb gyerekversköteté mindennapok titkait rejtí és fejti. Érzés-térképezésre, türelemre, csendre, egyedüllétre tanít. Bújócskázni, összeöltözni, kirándulni csalogat, mindezek által pedig az ön- és társismeretet segíti elő. Barátkozásra bátorít a külső és belső világgal – mert ott vagyunk egymásnak a reggeli rohanásban (*Reggeli fény*, 21.), a sóbánya falának sófényében (*Apanapok*, 50.), az egyedüllét ízét pedig elmélyítik az emlékfalatok és az újabb kalandok. A költő gyermekként a gyermekről, sőt, a gyermekkel együtt szól: kabátot ad a sóhajokra, és sétálni hívja a kíváncsiságot. Szó- és színemelvekéről (*Időszínek*, 42.), szél- és fényhintákról (*Hosszú hinta*, 26.) tekint a múltba és a jövőbe. Az ismeretlenben életörömforrásra, az izgalmas átváltozásokban pedig a változtatás lehetőségeire bukkan.

Márton Éva rajzai értő olvasásra ösztönöznek. A képzőművész alkotásai egyszerre több irányba is útnak indulnak, indítanak: nemcsak reprezentálják az elsődleges asszociációkat, hanem továbbgondolják azokat, hogy a ritmusokban és dallamokban gazdag versnyelvvvel együtt, fel-felvillanó árnyékként egy teljesebb tájképet alkothassanak (*Lehunyt szemmel*, 9.).

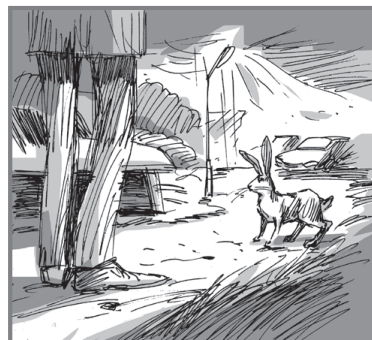
Míg testet nem öltönek a hajba font szalagról, a cicaszemek mágneséről és a virágokról szóló mesék, feladatunk a királyi korona és hozzá illő türelmes, szelíd lélekkovácsolás. A Gutenberg Kiadó gondozásában megjelent kötet a világ összetettségéből kiinduló, „patlak medrébe, folyók völgyébe, mezők zöldjébe hívó játék” (*Almák*, 45.), amely minden korosztály számára elgondolkodtatóan hat: vajon miben egyformázunk és különbözünk önmagunk korábbi verziójától, a társainktól és a természettől?

SHALLÓ TÜNDE

1997, Kézdivásárhely.
Szülővárosában él.

A városlakó

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

„Mert minden test csak mint a fű”

Hovatovább az ismerősen furcsa emlékek osztályába tartozik az NDK – mármint egy bizonyos évtizeden felülieknek –, a népi demokratikus Németország teljesítményeinek egy része azonban természetesen ma is csodálatra adhat okot. Lehet persze visszarávezve ámolni az ORWO-filmeken és mára tökéletesen demagnetizálódott hangszalagokon, az azóta oltájmerekké ápoló Trabantokon és Wartburgokon is, de ha a VEB Deutsche Schallplatten lemezei kerülnek az ember keze közé, na, ott igazán dús-káltni lehet a *máig érvényes* kincsekben.

Egy 1974-ben kiadott, a párizsi SPADEM és a genfi Cosmopress jogtulajdonát hirdető nagylemez – NDK-s Eterna-kiadvány – miatt jegyződött le az iménti mondat, egy olyan korong miatt, amely Brahms *Német rekviemét* konzerválta a Helmut Koch vezényelt berlini Rundfunk-Solistenvereinigung, illetve a rádió szimfonikus zenekara és kórusa előadásában (a szoprán szólót Anna Tomowa-Sintow, a baritont Günther Leib énekelte). A hangzó teljesítményen túl ez a lemez azért is szíven üthet, mert egy Utz Müller nevű grafikai tervező mélyen ihletett pillanatát őrzi. A lemezborítón ugyanis Rodin megrendítő szoborkompozíciója, *A calais-i polgárok* látható (illetve a hat alakból csupán négy), s ha a fekete-fehér nyomdai kivitelezés az intellektuális és lelki koncentrációt, a történelmi-erkölcsi tapasztalat szerves mélységét hatványozni képes, hát itt minden vitán felül. Utz Müller – vagy az ismeretlen kilétű ötletgazda – meggyőződés szerint egyféle eszmei kulcsot talált, amellyel a 14. századi franciaországi történet 19. századi fellevenítésének *aktualitását* és a földi élet egyetemleges hiábavalósága meg az isteni túlvilágban hitt múlhatatlan vigasz két pilérén nyugvó brahmsi remekmű titkát egyaránt nyitni lehet.

A minden-tavaszi böjti idő nagyjából világszerte elképzelhetetlen passió- vagy rekviem-hangversenyek nélkül. A legnagyobb koncertközpontra is igazodnak ehhez a jól követhető hagyományhoz (hasonlóan a mindszentek/halottak napi rekviem-obligativitáshoz); olykor még érezhető is egyféle mérsékelt zavar amiatt, hogy az az öt-hat igazán jelentős gyász-mise-kompozíció, amelyet a hangversenyek közönsége szívből elfogad, valójában kevés.

Az ízig-vérig romantikus, ám a bécsi klasszicizmusba váltig visszavágyódott Brahms már százhuszonöt éve halott. Az op. 45-ös, „a Szentírás szavai szerint” szerkesztett *Német rekviem* azonban máig töretlenül a szerző egyik legnépszerűbb alkotása, ráadásul életművének központi jelentőségű művészi ténye. A vokális-hangszeres vonatkozásokon túl a *Német rekviem* Brahms gondolkodói és spirituális arculatáról is kiemelkedő „tanúsítványt” állít ki, hiszen a komponista maga válogatta és szerkesztette – az amúgy kötelezőnek tekintett liturgikus szöveg-együttest mindenestől sutba dobva! – rekvieme szövegrétegét, ezért is vélte úgy több zene-történész, hogy műfaját tekintve valójában nem is gyász-mise, sokkal inkább oratórium, amely a latinitással is szakít, és ezáltal a német (protestáns) szellemiséget emeli magasba az egyetemes latin (nyugati-keresztény) hagyomány helyett; azt követte el tehát Brahms, amit korábban csak Heinrich Schütz, csaknem száz évre rá meg Benjamin Britten. Egyáltalán nem baj ezért, ha – némileg zeneellenesen – a szövegértést is megköveteljük magunktól. Annál is kevésbé baj, mert a Brahms által használt bibliai és apokrif szövegforrások egy olyan nyelvállapotot importálnak 21. századi megértéshorizontunkra, amely objektivitásban felül poétikus, patinás és fennkölt, megsejtet valamit abból az ókori sémi gondolkodásmódból – amelyről vajon *mennyit is tudhatunk?!*

Alig több mint krisztusi korú volt Brahms, amikor *Német rekviemét* írta, illetve néhány utólagos toldással befejezte, szerkesztési stílus azonban rendkívül tudatos, klasszikus igényű, kupolaszerű, szimmetrikus; az első taktustól az utolsóig a mélyen teologikus lét- és túlvilág-értelmezés, magasan az immanens fölé ható eszmei koncentráció szabja meg műve egységét. Brahms ugyanakkor korántsem steril, sekrestyeszagú szentfazék. A művéből kiható vallási-eszmei rend alapvetően humán orientációjú. Szókták is emlegetni, hogy ő maga talán szívesebben nevezte volna „emberi rekviemnek” első, átütő erejű monumentális alkotását. Hiába is keressünk a műben Jézus, a *messiás* (vagy másképp a *khristosz*) nevét. Ott van viszont szinte minden tételben a tömörszerű, darabos halál és az e fölött győzedelmeskedő, händeli precizitású fúga-technikában testet öltő gyász.

AMPLITÚDÓ

HÍREK

Március 21-én délután hét órától a költészet világnapján mutatták be a *Către Saturn, înot* című magyar kortárs versantológiát, amely 2021-ben jelent meg román nyelven a Max Blecher Kiadónál. A könyvbemutatóon Mihók Tamással, az antológia szerkesztőjével George Volceanov műfordító, lexikográfus, Claudiu Komartin költő, műfordító, a Max Blecher Kiadó munkatársa, Radu Vancu költő, író, műfordító és André Ferenc költő beszélgett.

Március 21-én a Bréda Ferenc Irodalmi Kör tizenkettedik vendége Kali Ágnes költő, dramaturg volt. Vitaindítóként Péter Blanka, moderátorként Horváth Benji lépett fel.

Március 22-én, hatvankilenc évesen elhunyt Székárosi Endre József Attila- és Mészöly Miklós-díjas költő, műfordító, kritikus, irodalomtörténész, művészeti író, performanszművész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Romanisztikai Intézet Olasz Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára.

Március 29-én, a nyolcadik alkalommal megszervezett Hervey Klub irodalmi kör meghívottai André Ferenc és Horváth Benji, a *Címtelen föld* című antológia szerkesztői voltak. A kötetéről és szerkesztési folyamatáról Fazakas Réka és Selyem Zsuzsa beszélgett velük.

Március 30-án a *Látó* szépirodalmi folyóirat meghívottja László Noémi költő, műfordító, a *Napsugár* gyermeklap főszerkesztője volt, akivel Demény Péter beszélgett a Gemma Kávézóban.

Március 31-én, csütörtökön délután hét órától az MMA Tamási Áron-albumját mutatták be Budapesten, a MOM Kulturális Központban. Az est moderátora Pécsi Györgyi, az MMA kiadó vezetője volt, közreműködtek: Cs. Nagy Ibolya, a tanulmány szerzője, A. Szabó Magda, a kötet képszerkesztője, Kubik Anna előadóművész, az MMA rendezője.

R. T.

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:
 Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 •
 Cont: RO63 RNCB 0106 0005 0872 0001 • BCR –
 SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Időtükör – a Jelentéstulajdonításról

A temesvári Szépművészeti Múzeum termeiben tavaly ősszel bemutatott *Jelentés / Jelentéstulajdonítás* című kiállítás egy összetett kulturális esemény, amely láthatatlan szálakkal köti össze a közelmúlt történéseinek rétegeit a jelennel, és különféle európai helyszíneket, amelyeket többszörös identitásbeli kapcsolódások jellemeznek, így Szatmárnémetit, Budapestet, Haifát, Bukarestet, Londont vagy éppen Temesvárt. A kiállítás magja egy nagyméretű és szerkeázó fotóinstalláció, valamint két videoprojektor, amelyeken a bemutatott anyagot kiegészítő filmet láthatott a közönség.

A Temesváron kiállított képzőművészeti anyag átírja az intim vagy titkos archívum fogalmát, kis- és közepes méretű fotókon családtagok, közeli ismerősök, különféle okmányok, anya és fia levélváltásának darabkái láthatók – ezeknek egy részét a művész egy lomtalanítás során a szemétből mentette meg. A tárlaton látható minden egyes fotó vagy dokumentum a Forgács család tulajdonába tartozik, család, mely apai ágon szatmári gyökerekkel is rendelkezik. A kiállítás történetét két kiváló alkotó, Forgách András író, dramaturg és testvére, Forgács Péter médiaművész, fotográfus jegyzi: egy véletlen folytán a két testvér 2014-ben szembesült azzal, hogy édesanyjuk egy hosszú évtizeden keresztül, 1975 és 1985 között, milyen titkos találkák, külföldi utak részese volt, amelyek során jelentést tett például a közel-keleti események természetéről, de közelebbi, intimebb dolgokról is, például barátokról vagy akár családról.

A 70-es, 80-as évek budapesti underground hangulatában felnőtt két alkotó számára ez a felfedezés adott okot a művészi „fordulathoz”. A két művész úgy döntött, alaposabban utánajár a szülők együttműködési történetének, okokat és eredményeket kutatva, dokumentumok, levelek, más adatok révén, amelyekből kirajzolódik, hogy édesanyjuk és édesapjuk hogyan vált „Pápai és Pápainévé”. Mire volt szükség egy ilyen jellegű kutatáshoz? Bátorságra, kegyetlenségre, megértésre és gyógyulási vágyra, vagy mindezekre együtt? Mivel egészsíthetnénk ki azon tulajdonságok listáját, amelyek a családi titkok kibogozásán és az igazság keresésén túlmenően ahhoz vezettek, hogy a fájdalmas procedúra eredménye művészeti alkotás legyen? Hogyan változtatható át egy trauma, megrázkódtatás művészi aktussá?

Forgács Marcell, Forgács Péter, Balaton, 1966

ARTEFAKTUM

Az „anyag” ezen átalakításához mindkét testvér teljes odaadással és a tények felvállalásával látott neki. A szembesülés megrázó dokumentuma Forgách András *Élő kötet nem marad* című könyve, amelynek román kiadása 2021-ben jelent meg Andrei Dósa fordításában, a Pandora M kiadó gondozásában *Dosarele mamei mele* címmel, valamint Forgács Péter médiaművész, fotográfus a témához kapcsolódó kiállításai, köztük a Temesváron is bemutatott anyag.

Mindkét alkotás „állandó mozgásban” van, Forgách András regénye első ízben 2015-ben jelent meg, a következő kiadásoknál a felkavaró család történet újabb mozaikdarabkákkal egészült ki. Ugyanezt a művészeti eljárást használja Forgács Péter is, aki a privát archívum feldolgozása mellett, saját emlékeiből válogatva hozza össze a tárlat anyagát. Forgács Péter installációja, Forgách András könyvével kiegészülve egy tíz évet bemutató idővonal, amely a család

privát archívumának újrarendezésével érzékelteti, hogy miként határozták meg a mindennapi életet a Kádár-korszakbeli hatalmi gyakorlatok.

A bukaresti Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központban, valamint a temesvári Szépművészeti Múzeumban bemutatott *Jelentés / Jelentéstulajdonítás 2021* című kiállítás anyaga válogatás Esterházy Marcell, Forgács Péter és Gerhes Gábor *JELENTÉS* című kiállításából, amely 2015 novembere és 2016 márciusa között a budapesti Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központban valósult meg, itt került először bemutatásra Forgács Péter *Jelentéstulajdonítás* című projektje. Mindkét romániai kiállítás a bukaresti Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ szervezésében és támogatásával valósult meg. A temesvári kiállítást a helyi Két Bagoly könyvesbolt is támogatta, a tárlat pedig részét képezte az Art Encounters 2021 biennálénak és a Temesvári Nemzetközi Irodalmi Fesztiválnak, amelyen Forgách András író meghívottként részt vett.

MÁRTON EVELIN fordítása

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRČUȚIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVIĆ ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BOTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

TÁMOGATÓINK

ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BITHUNGAR

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

RMDSZ
COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY
TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS
A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Revistă finanțată cu
sprijinul Ministerului
Culturii și Identității
Naționale | Kiadványunk
a Kulturális és Nemzeti
Identitás Minisztériumának
támogatásával jelenik meg.